TO SKÆBNER

E. THUNE JACOBSEN

og

P. KNUTZEN

AF

TROELS G. JØRGENSEN

Fhv. Højesteretspræsident, Dr. jur.

ARNE FROST-HANSENS FORLAG

KØBENHAVN 1950

INDHOLD

Indledning ..... Side 5
E. Thune Jacobsen ..... „ 7
P. Knutzen ..... „ 59

Da Sidehenvisninger til Kommissionsberetningens Bilagsbind ikke vilde være til nogen Nytte for Flertallet af Læserne, er de udeladt; de findes i selve Beretningen.

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

INDLEDNING

Fremkomsten af den parlamentariske Kommissions Beretning VII om Justitsministeriet og Retshaandhævelsen under Besættelsen er næsten kommet til at falde sammen med Femaarsdagen for Befrielsen. Til Gengæld har den naaet den imponerende Størrelse af 2893 Sider fordelt paa selve Beretningen og 3 Bind Bilag. Saa meget Stof menes det altsaa der kan være Grund til at gennemgaa for at faa Overblik over Problemerne. I Modsætning hertil er denne Pjece skrevet for dem, der nok forstaar Problemernes særlige Vigtighed, men ikke føler sig i Stand til Skridt for Skridt at følge Kommissionen paa hele dens femaarige Vandring. Den leverer i Uddrag det væsentlige, idet den — ledsaget af en Baggrundsskildring — samler sig om den centrale Skikkelse i Retshaandhævelsen, Rigspolitichef *E. Thune Jacobsen,* der virkede som Justitsminister fra 9. Juli 1941 (16 Dage efter Kommunistfængslingerne) til 29. August 1943 (Overgangen fra Minister- til Departementschefstyre). Ved det nye Ministeriums Dannelse i Maj 1945 gik han fra hvilende Ministerstilling automatisk tilbage til sit Politiembede, men i Modsætning til to Kolleger, der paa samme Maade gik tilbage til Embeder under Finans- og Undervisningsministeriet, var det uden at træde i Funktion. Uden at nogen positiv Klage officielt var rejst, sattes han under det Vilkaar at maatte afvente en Undersøgelse. Hans Skæbne var dermed lænket til den usigelig langsomt arbejdende Kommission, der som det ses placerede hans Sag hidtil sidst blandt sine Emner. Afstanden til Tidspunktet for hans Aldersgrænse 1. Oktober 1950, der fra først af var

5½ Aar blev stadig kortere, skønt han forlængst var færdig med at afgive sine Forklaringer. Hans Angibere saa det som en urimelig Begunstigelse, at han formelt (lønningsmæssigt) beholdt Stillingen som Rigspolitichef. Der var større Grund til at opfatte det som en uretfærdig Skæbne, at han holdtes borte fra at fuldføre sin Livsgerning.

I denne lange Ventetid med dens Isolation og Opinionstryk gik det Thune Jacobsen, som det tre Maaneder før under lignende Forhold var gaaet fhv. Generaldirektør P. Knutzen, at Helbredet tilsidst svigtede; fra Efteraaret 1948 var det i stadig Nedgang, og 27. Maj 1949 døde han af en Mavelidelse.

Nu er altsaa for Offentligheden Dækket hævet. Hvad var Planen for Thune Jacobsens Virksomhed sammen med Kollegerne eller paa egen Haand? Var hans Lovforslag om Kommunisterne og Behandlingen af dem i Horserødlejren forsvarlig? Og er der iøvrigt Stof til Kritik af hans Administration? Derom skal nu oplyses, og der vil først falde Ro over Spørgsmaalet, naar Materialet er gennemgaaet.

Udover dette, der er Hovedindholdet, angaar Pjecen *P. Knutzens* Skæbne nemlig denne under Opinionens Tryk at blive dømt skyldig ved en formentlig principielt urigtig Anvendelse af Loven om uværdig national Optræden. Denne Lov vendtes ikke mod Thune Jacobsen, men der var den Lighed mellem de to danske Mænd, at de som fremragende Fagmænd i den legale Styrelses Tjeneste stod paa Fronten overfor Okkupationsmagten, og at de derved var uden Rygstød i et Parti og dets Presse. Og saa altsaa dette, at de bukkede under i Opinionens stride Modvind. For Thune Jacobsen var det dog en Lysning, at det for kyndige underhaanden stod klart, at der ikke var noget Anklagestof, og som Tegn paa, at Æren var i Behold, laa Kongens Krans af Bøgeløv paa hans Kiste. For P. Knutzen drejer det sig om at naa til den opinionsmæssige Revision af Dommen over ham, som jeg mener Samtiden skylder ham og ikke mindst sig selv.

E. THUNE JACOBSEN

I sin Bog »Paa en Uriaspost« har Thune Jacobsen S. 175 fortalt, at han, med Føje mistænkt af Tyskerne for illegal Virksomhed, søgte til Sverige 20. Oktober 1944. Kommunister og andre Modstandsfolk begyndte derovre en hidsig Forfølgelse af ham, og hos Legationen fik han en daarlig Beskyttelse; han maatte tage Ophold udenfor Stockholm. Da Kapitulationen kom, skønnede han, at Embedsvirksomhedens Genoptagelse i Politiet ikke kunde gaa for sig lige med det samme, men at Luften maatte renses ved en Rigsretssag. I et Brev til den nye Statsminister V. Buhl udtalte han Ønsket herom og skyndte sig hjem 19. Maj.

Da jeg straks efter hans Komme drøftede Situationen med ham, gjorde jeg ham opmærksom paa, at *retslig* Undersøgelse som Led i Rigsretsaktion efter Lov 3. Marts 1852 forudsætter en i Tinget fattet Beslutning om Rigsretsanklage. Udsigt til en saadan var der vel næppe, og mere end et Surrogat for en retslig Undersøgelse kunde derfor ikke ventes. Han besluttede at udsende en Pjece til Publikums Orientering.

Inden jeg gaar videre, maa jeg give nogle Oplysninger om min Forbindelse med Thune Jacobsen som Minister. Saa meget mere er dette nødvendigt, som man har gjort det til et Angrebspunkt mod ham som Minister og mod mig som Præsident for Højesteret, at vi i det hele taget talte sammen om Retsspørgsmaal. For mit Vedkommende skulde det stride mod de Grænser, Grundloven drager for Dommervirksomheden. Jeg burde saaledes ikke i Juli 1941 have givet Thune Jacobsen den Udtalelse, at Kommunisternes Frihedsberøvelse ikke kunde gøres varig undtagen ved en

Lov (Prof. O. A. Borum i Juristen 1948). Hvis man havde nogen Forstaaelse af de mere end almindelig alvorlige Hensyn, der knyttede sig til dette Spørgsmaals rette juridiske Afgørelse, og som der gøres Rede for S. 20, vilde man ikke komme med dette Pedanteri, der ikke en Gang er rigtigt. Saa sandt det er, at Dommeren ikke før Dommen bør fremsætte Udtalelser om en indbragt eller forestaaende Retssags *konkrete problematiske Omstændigheder,* saa urigtigt vilde det være at kræve Tavshed af ham om sine *almindelige juridiske Meninger.* Dansk Tradition er i denne Henseende, se Citatet af Nellemann i min Bog »18 Aar af Højesterets Historie« (1947) S. 187, at han end ikke bliver inhabil ved som Forfatter at have udtalt sig om den almindelige Sætning, der senere skal anvendes af ham i en Retssag. Det specielle Bevis, Borum søger i, at man omkring Grundlovens Tilblivelse holdt op med at afæske den samlede Højesteret Udtalelser om gældende Rets Indhold, er ikke noget Bevis, da det angaar noget helt andet. I dette Tilfælde med Kommunistlovens Regel om Frihedsberøvelse og dennes Forhold til Grundloven skulde Retten ganske rigtig bagefter (under Kæremaal om Dommerfremstillingen) udtale sig om Anholdelsens Opretholdelse og derunder stiltiende eller udtrykkeligt om Grundlovsmæssigheden af Loven. Men for Retten var der overhovedet intet Problem, fordi *Loven selv* havde udtalt, at Frihedsberøvelsens Grundlag var en Nødsituation, der som alment anerkendt gør Grl. uvirksom. Det havde jeg gjort opmærksom paa i min ikke meget paaskønnede Artikel i Juristen i Sept. s. A. Professorens »Retledning« til mig og Bebrejdelse til Th. Jacobsen for »manglende Takt« ved Henvendelsen til mig er altsaa totalt misforstaaet, men Forholdet er dette, at Prof. finder nævnte Lov saa afskyelig, at han mener at kunne oparbejde en ubetinget Afsky for al frivillig Virksomhed ved Udformningen af Tvangsloven, ligervis som Rakkertjenesten i gamle Dage havde alle gode »Spidsborgeres« Ringeagt. Jeg overlader gerne Prof. til disse Følelser, naar blot Retsbegreberne trækkes rigtigt op.

Naar jeg i 1941—43 ret jævnlig aflagde Besøg i Justitsministeriet, var det ikke blot for at drøfte dansk-tyskprægede Emner. Kort før sin Udnævnelse var Th. Jacobsen, hvem jeg navnlig kendte fra Retsplejeudvalget, kommen til mig for at indvie mig som eventuelt Vidne i visse mislige Forhold ved Nazismens Bejlen til Politiet. Ved sin Udnævnelse havde han tilbudt gennem mig at give Højesteret autentiske Oplysninger om Begivenheder af Interesse paa det politimæssige Omraade, og han drøftede gerne og udførligt Emner med en domstolsmæssig Side, ny som han var overfor Justitsministeriets Opgaver. Der var saaledes Juristforbundets gamle Tanke om en Lovgivning mod Vinkelskriveri, som han fik realiseret i udvidet Form, og Dommerstandens Stilling, hvor der kom en Ordning med Retspræsidenternes Erklæringer om Embedsansøgninger. Og der var konkrete Spørgsmaal som Haardknuden, han fik løst, om Holdningen overfor den i Rigsdagen og tidligere i Ministeriet protegerede Kværulant Elith Jensen eller overfor en Dommer, som der skredes ind imod. Med sin grundfæstede Respekt og Agtelse for Domstolene kunde det ikke falde ham ind at ville søge at indvirke paa deres Virksomhed. Ligesaa vel ønskede han at beholde sit politisk-administrative Omraade for sig selv. Vor Samvirken respekterede altid de gensidige Kompetencegrænser. Den Tanke, at der burde lægges Isolationsbælte mellem Minister og Præsident, viser kun manglende Forstaaelse af den Kultur, der hersker paa dette Omraade, og ogsaa manglende Interesse for, at alle gode Kræfter under vanskelige Forhold finder hinanden for at »faa det bedste ud af det«, og vanskelige blev Tiderne i 1941 og fremover.

Th. Jacobsens Pjece, der var et Resultat af et Samarbejde, var færdig 14. Juni, og da det ikke kunde garanteres, at en Undersøgelseskommission vilde træde i hurtig Virksomhed med offentlige Møder, besluttedes den udsendt i Boghandelen. Den udkom 14 Sider stor 26. Juni under Titlen Et Tilbageblik, Lovgivning og Justitsvæsen 1941—43. Først fortælles om de flere Aarsager til Forfatterens Bort-

rejse og om den daarlige Behandling, han paa Foranledning af det saakaldte Flygtningeudvalg og andre nød i Sverige, samt om den forlangte Rigsretsundersøgelse. Derefter redegøres for, hvorledes han som Rigspolitichef tog Affære for at stoppe Værnemagtens politimæssige Frihedsberøvelser, og hvorledes Aftaler om dansk Retshaandhævelse kom i Stand. Endelig optrækkes Grundlinierne af Kommunistsagen: at han intet havde haft at gøre med Interneringen af 22. Juni 1941, at en Lovgivning herom var nødvendig, naar Foranstaltningen ønskedes opretholdt, at et Løfte om de Interneredes Løsgivelse i 1943 ikke var givet, og at en saadan omend ønskelig havde været uforsvarlig af Samfundshensyn. Allerede sidst i Maj var der talt om Udgivelsen med Forlæggeren Ejnar Munksgaard, der ikke var afvisende, men det blev dog en tidligere Forbindelse, der tog den som Kommissionsartikel. Egentlig begejstret for at løse Opgaven var Forlaget næppe, da dets Navn ikke kom paa Hæftet, og dette heller ikke saas i Bogladens Vindue.

Th. Jacobsen var nemlig ikke en Mand, man altfor gerne viste sig i Selskab med, naar man vilde undgaa den skjulte, men virksomme Terror. Kommunistiske Talere og Journalister som Minister Aksel Larsen angreb ham uhæmmet, og den øvrige Presse tav og syntes at samtykke. Den 30. Maj d.v.s. efter at Politiet var anerkendt som Ordensmagt ved politiske Anholdelser, blev han paa sin Bopæl i Hellerup anholdt af den væbnede Bopa-Gruppe og ført til en Skole i Rødovre, hvor han tilbragte 4 Timer, inden Minister Frode Jakobsen indfandt sig og fik ham kørt tilbage. Denne materielt set ikke saa store Begivenhed faar Betydning ved sin Baggrund og ved det Perspektiv fremover, som den afkaster. Minister Frode Jakobsen havde nemlig i Forvejen offentligt udtalt sin Beklagelse af, at Modstandsfolkene ikke havde faaet Th. Jacobsen anholdt. Statsminister Buhl, der nylig i Tinget uden Modsigelse havde paahørt, at en kommunistisk Taler fastslog, at Th. Jacobsen »havde vist sig som Tyskernes Mand«, havde ejheller taget Afstand fra

førstnævnte Kollegaudtalelse om en tidligere Kollega fra Besættelsestiden. Dette var sikkert ikke Udslag af personlig Uvilje men Vigen for et hemmeligt Tryk. Frihedskæmperne havde saaledes godt Grundlag for deres Initiativ i Hellerup, og det forløb ogsaa uden Paatale eller Beklagelse af nogen Art. Det kunde ikke betragtes som en Favør, at Ministeriet 2 Dage senere foreslog Th. Jacobsen og Generaldirektør P. Knutzen, der havde gjort Turen til Rødovre Skole med, at tage Ophold paa Ourø under Beskyttelse af Politi. I Erkendelse af, at dette kun vilde tage sig ud som en human Lempelse i en regulær Frihedsberøvelse og derved paa Forhaand slaa ham ud i den almindelige Mening, afslog Th. Jacobsen og ligeledes Knutzen dette Arrangement, idet han løb den Risiko, der naturligvis var tilstede, for fornærmelig Behandling af ophidsede Personer. Paa karakteristisk Maade var da disse to Mænd ved Begyndelsen af Befrielsen stillet sammen. Ved en senere Lejlighed — da Aksel Larsens Forklaringer i tysk Arrest offentliggjordes og en urigtig Mistanke om Ansvar herfor kastedes paa Thune Jacobsen — fandt Politiet det nødvendigt at bede ham holde sig skjult for at undgaa Overlast.

Naar Th. Jacobsen i Maj 1945 ønskede Rigsretsundersøgelse, var Formaalet dels at blive renset for Mistænkeliggørelse dels at faa banet Vejen til atter at træde i Funktion. Paa den Maade kom han selv til at tilkendegive, at han ikke straks igen kunde begynde, hvad jo egentlig maatte være den fungerende Ministers Sag. Men det første Formaal optog ham meget stærkt efter de talrige Krænkelser han havde været Genstand for her og i Sverige. For en Mand af Th. Jacobsens vennesæle og ærekære Støbning havde Overgangen til Ministerstilling i denne Henseende været meget følelig. Medens hans resultatrige Virksomhed i Politiet altid havde mødt Anerkendelse, gik det modsat med hans Virke som Minister. Skønt han med større Anstrengelse, større Risiko og større Ansvar arbejdede ad de samme Linier, mødte han i vide Kredse Kulde, Mistænksomhed, Vrangvilje eller ligefrem Had ofte fra de samme Personer,

der havde været Genstand for hans omsorgsfulde Bestræbelser. Derfor var det ham en alvorlig Skuffelse, at den retslige Undersøgelse i Offentlighedens Lys og med en saglig Domstolsafgørelse, som han havde tænkt sig ovre i Sverige, ikke kunde fremskaffes i det befriede Danmark. Han kunde egentlig slet ikke forsone sig med Tanken. Da Christmas Møller sidst i 1947 gav ham Ideen til at udsende et aabent Brev til Folketinget (Politiken 14. Januar 1948), var det først Tanken direkte at gentage Kravet om Rigsret. Men det blev til, at Kravet stilledes om en positiv Anerkendelse af hans Virksomhed og i Mangel deraf Rigsret.

Regeringen tog som forudset det Standpunkt, at han ikke straks kunde gaa i Arbejde, men vedblivende anerkendtes som Indehaver af Embedet som Rigspolitichef. Den tilkendegav ikke nogen forhaands Bedømmelse af hans Forhold hverken gennem Afskedigelse eller gennem Suspension. Men med Hensyn til det, som ogsaa havde ligget i hans Krav om Rigsret, at opnaa en hurtig Afgørelse, tog den intet Skridt udover Nedsættelse af Kommissionen. Dermed var Sagen gaaet over i Folketingets Hænder men vel ikke blevet Regeringen uvedkommende. Resultatet er altsaa, at den Afgørelse, som skulde have været Vejen til Virksomhedens Genoptagelse, først kan ventes i Femaaret efter Starten, og at Thune Jacobsen ikke naaede at opleve den.

15. Juni 1945 havde Folketinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsat en Kommission paa 23 af sine Medlemmer, der skulde undersøge, om der var Ansvarsgrundlag. Den fortsattes af andre tilsvarende paa 24 Medlemmer af 19. December s. A. og 15. Januar 1948 med Paalæg om at afgive Beretning men ikke Indstilling til Tinget. Om dens Arbejde bemærkes følgende. Med et ringere Medlemsantal maatte Arbejdet vel kunne være ført noget hurtigere frem, men alle Partierne maatte dog være repræsenteret ved 1 Medlem for at sikre alsidig Udspørgen. Spørgsmaalet, om et særligt Udvalg udenfor Folketinget havde været at foretrække, skal jeg ikke tage op. Men det kan ikke lades uomtalt, at der klæbede betydelige Mangler ved Kommissionen

som Oplysningsorgan, hvorfor den ogsaa delvis suppleredes med en særlig retslig Undersøgelseskommission: der var ingen Mødepligt eller Ansvar for rigtig Forklaring. Hvad der forklaredes af andre Personer om samme Emne, kunde ikke kræves meddelt, og hvorledes Forklaringen var blevet refereret, meddeltes ikke. Dette var i hvert Fald for Th. Jacobsen Reglen. Endelig var der Tavsheden om Forklaringerne, der hverken samtidig eller senere, hverken fuldstændigt eller i Uddrag, offentliggjordes, og der blev taget Løfte om at fortie det forklarede eller udtalte i Møderne. Dette vilde for Th. Jacobsen være kommen til at betyde en død Haand lagt over al Kendskab til hans Færd lige til 1950, hvis han ikke selv havde taget Affære med sine Skrifter. En Gang for alle maa det ogsaa siges, at naar der ikke har været meddelt ham Forklaringer, som han muligvis kunde have modsagt eller modbevist, kan saadanne ikke fremføres til hans Skade, da han ikke har haft Indflydelse paa, hvor omfattende Kommissionen ønskede at arbejde, og hvad den vilde meddele ham.

Allerede under Arbejdet paa Pjecen meddelte Th. Jacobsen mig, at han agtede at udsende en Bog for i Sammenhæng at oplyse om sit Syn paa Samlingsregeringens Stilling, om de særlige Forudsætninger han gennem sin politimæssige Viden og sine Forbindelser med tysk Politi havde haft for at kunne løse Opgaven, og om de Opgaver han havde stillet sig. Han havde haft Stof fra Aktstykker, Breve og en Dagbog og sin gode Hukommelse. Mine Bidrag maatte falde paa de ræsonnerende Partier, men ogsaa i det redaktionelle arbejdede vi godt paa Linie. Udarbejdelsen afsluttedes med en 6. December dateret Redegørelse fra Landsretssagfører L. K. Thoft om hans Medvirken med Th. Jacobsen med Efterretningstjeneste for Modstandsbevægelsen. Bogen udkom i Januar 1946, 186 Sider stor, og kan betragtes som et Supplement til Forklaringerne for Kommissionen, hvori der adskillige Gange henvistes til den; allerede i Sept. 1945 afgav han et stort Uddrag af den. For den, der i lettilgængelig Form ønsker kyndig og saglig Oplysning om

Retshaandhævelsens Problemer, der var centrale for hele det legale politiske System, vil Bogen altid bevare sin Værdi, men her giver jeg Afkald paa at levere et Referat. Ligesaa skrupuløs Forfatteren var med Hensyn til Rigtigheden af de Kendsgerninger, han meddelte, ligesaa diskret var han i Omtalen af Personer. Undertiden maatte jeg opponere, naar det var altfor øjensynligt, at han stod sig selv i Lyset derved [1]).

Derfor ønsker jeg ogsaa at supplere Bogens Fremstilling med et Par Ord. Man har tilstrækkelig grundig fastslaaet, at Danmark stod uforberedt ved Katastrofen af 9. April 1940. Men dette gjaldt ikke Rigspolitichefen. Han var ikke blot navnlig gennem den internationale Kriminalpolitikommission orienteret om Nazismen og dens mere og mere aktuelle og for os truende Planer, men havde gennem sine antinazistiske Bekendte, de ledende tyske Politimænd Nebe og Zindel sikret en for et okkuperet Danmark relativ velvillig politimæssig Behandling, et Løfte der straks indfriedes ved Delegation hertil af den ligesindede Politiofficer Kanstein, der indenfor Grænserne af sine tyske Pligter i hele Perioden til 1943 lettede det tyske Tryk væsentligt. Da General Kaupisch i de første Dage ud fra sine hjemmevante Begreber om Politigeneralers udstrakte Kompetence tilkaldte Rigspolitichefen og gjorde ham ansvarlig for Ro og Orden i Landet, diskuterede Th. Jacobsen koldblodig Emnerne ud fra denne Forudsætning og belærte ikke Generalen om, at en Koncentration af Politimagten slet ikke indeholdtes i hans Embede, hvilket lettelig kunde have ført til en omgaaende tysk Afhjælpning af denne Mangel, hvortil et Personale den Gang stod rede i Tyskland. Han afværgede behændigt en tysk Optræden med Fængslinger som den, der først kom igen efter 29. August 1943, ved at faa lagt Grunden til Retshaandhævelsens Overgang paa danske Hænder. Sin Ministergerning kunde han udstyre med Fagmandens Autoritet og en erfaren Forstaaelse af de fremmedes Mentalitet. Disse

[1]) Hans Virksomhed for Modstandsbevægelsen og Englænderne, S. 182 ff., var mig ubekendt.

sjældne Fortrin fandtes ikke hos hans to Forgængere i Tyskertiden, hvilket ikke anføres for at laste dem. Unmack Larsen havde i Samtale om Nazisterne med den tyske Gesandt savnet den diplomatiske Forsigtighed. Mod Harald Petersen indvendtes det, at han burde have hindret Forulempelse af nogle Tyskere ved en Sportsfest, hvilket var uden Føje, men der var mere Hold i, at det var saa vanskeligt at faa en personlig Forhandling med ham, og at han udtalte sig skeptisk om Tyskernes Situation. Frede Nielsens for Aaret 1945 typiske Fremstilling af Besættelsestiden (udgivet af Danske Selskab som gennemset af ledende Politikere) priser hans stejle Danskhed og sætter ham i Modsætning til Efterfølgeren. Af konkrete Fakta anføres, at han maatte gaa paa Grund af Tyskernes Misfornøjelse med den altfor store Mildhed i Udførelsen af Kommunistfængslingerne af 22. Juni. Hans Afgang havde dog da allerede i nogen Tid været en vedtaget Sag, men af Hensyn til hans Pensionsstilling afventedes 9. Juli, da et Aars Tjeneste vilde været passeret. Omtalte Nat havde han ikke kunnet alarmeres og tages med paa Raad. Denne mytedannende Omtale af H. P. begrunder naturligvis ingen Kritik af ham selv. Th. Jacobsen holdt ud paa sin Post, og hans Funktionstid blev den længst mulige. Mere end en Gang kunde en Tilbagetræden og Overgang i Amtmandsstillingen, hvorom han havde Staunings Tilsagn, have været fristende for ham. Men var han blevet presset bort som Forgængerne, maatte en nazistisk indstillet Mand forudses at være blevet forlangt gjort til hans Afløser.

Th. Jacobsen havde tænkt sig, at han for den parlamentariske Kommission vilde faa Lejlighed til at holde nogle frie offentlige Foredrag. Det viste sig snart at skulle gaa anderledes for sig. I Skrivelse af 27. Juni udbad man sig hurtig og skriftlig Besvarelse af 9 Spørgsmaal, hvortil lidt efter føjedes 5 andre, og blandt disse 14 Emner er allerede de vigtigste Problemer draget frem. Hovedparten af Pjecens Referater har kunnet gives efter Th. Jacobsens Optegnelser.

Der ønskedes Oplysning om *Forberedelsen af Kommu-*

nistlov 22. August 1941, derunder om Udtalelse havde været indhentet hos mig som daværende Højesteretspræsident. En Erklæring fra mig var derfor mellem Bilagene til Svaret.

Spørgsmaalet syntes at gaa ud fra, at en saadan Orientering hos Retspræsidenten baade for denne og Ministeren betød noget ukorrekt, se det herom S. 7 og S. 19 bemærkede, og at hele Forberedelsen havde været hos Th. Jacobsen, uagtet Kommunisternes Anholdelse og de første 16 Dage derefter laa i Harald Petersens Ministertid. Inden Th. Jacobsen Tiltræden 9. Juli var der imidlertid sket dette, at en Skrivelse fra Udenrigsministeriet havde peget paa, at Kommunistpartiets Opløsning var uundgaaelig overfor Tyskerne. Det tyske Angreb paa Rusland 22. Juni havde nemlig forvandlet Kommunisterne fra neutrale til aktivt fjendtlige overfor Okkupationsmagten. Der var endvidere forhandlet med Statsministeriet og Indenrigsministeriet om de kommunistiske Rigsdagsmandater. Endelig var et Lovudkast blevet udarbejdet. Dette indeholdt de fundamentale Bestemmelser om Foreningsforbud, Straf for kommunistisk Virksomhed og Propaganda og endelig Bevaringstagen af Foreningernes Formue, Arkiv m. v., men intet om Frihedsberøvelse, hvad formentlig var anset overflødigt.

Som omtalt nedenfor S. 19 havde Th. Jacobsen og jeg talt om, at Iagttagelse af de legale Former krævede Frihedsberøvelse som den, man stod overfor, udstyret med Rygstød i en Lov. Herved vilde Rigsdagen overtage det principielle Ansvar og tage Stilling til Synspunktet Nødret paa en ogsaa for Domstolene bindende Maade. Jeg skitserede i Tilslutning hertil et nyt Udkast, der supplerede Ministeriets ældre med at give Justitsministeren Bemyndigelse til Frihedsberøvelse af særlig aktive Kommunister — dette udtalt i en almindelig Regel uden Hentydning til det allerede skete. Efter Overvejelse i Ministeriet blev Tillæget tiltraadt, og idet man fandt, at Loven burde paaberaabe Nødstilstanden som et Vilkaar for at frihedsberøve, gav man dette Udtryk ved at kræve Frihedsberøvelsen støttet paa »Hensyn til Statens Sikkerhed eller dens Forhold til fremmede Magter«.

Hertil havde jeg paa Forespørgsel intet at bemærke, da denne Udformning paa en heldig Maade vilde understrege det af Lovgivningsmagten vedkendte Synspunkt og overfor Administrationen indskærpe, at Frihedsberøvelse ikke var en ringe Sag og navnlig ikke et indenlandsk betonet Forhold, se ogsaa S. 53. At Ministeriet samtidig forhøjede Strafferammen for Overtrædelser, betragtede jeg som mig uvedkommende. I en til Forevisning for andre bestemt Skrivelse til Ministeren af 29. Juli udtalte jeg mig om Nødvendigheden af en Lov om Frihedsberøvelse og fremhævede, at Domstolene vilde kunne paakaldes til Hævdelse heraf, som det var sket i Højesterets Dom af 30. Januar 1925, da Justitsministeren uden Lovhjemmel havde interneret den psykopatiske Sædelighedsforbryder Berning efter udstaaet Straf som tilregnelig, saaledes at han dømtes fri. Spørgsmaalet om en af fremmed Tvang uafhængig Grundlovs Stilling til at give frihedsberøvende Love med politisk Motivering var uden Interesse for Ministeren og berørtes ikke i Skrivelsen, der derimod til Forklaring af, at jeg ikke havde talt om Dommerfremstilling analogt med Grundlovens § 78, bemærkede, at Grl. efter almindelig statsretlig Opfattelse kun har strafferetlig Forfølgning, ikke præventive Indgreb som her for Øje. Nysnævnte Dom omhandlede netop et saadant Tilfælde; ingen havde den Gang tænkt sig at fremstille den internerede i Grundlovsforhør, men ingen tænkte sig heller at formene ham Adgang til et privat Søgsmaal mod Ministeriet, hvortil han fik fri Proces. Ingen af de den 22. Juni anholdte var dog gaaet Rettens Vej. Henimod Slutningen af de to Maaneder, der ialt hengik med Forberedelsen, kom Ministeren til mig med et udarbejdet Forslag om Dommerfremstilling, idet han oplyste, at Nimandsudvalget, som han arbejdede sammen med, ønskede en saadan indrettet. Forslaget opstillede tre Emner for Prøvelsen, der fra Københavns Byret skulde kunne paakæres til Højesterets Kæremaalsudvalg: 1) den anholdtes Identitet, 2) om der var skellig Grund til den konkrete Internering, 3) om der var oplyst tidligere kommunistisk Virksomhed eller Agitation af

ham. Hvis Tiden havde tilladt det, skulde under almindelige Forhold Retsplejeudvalget have været raadspurgt, men Henvendelsen til mig som Udvalgets Formand kunde betragtes som et Surrogat herfor. Jeg udtalte den Anskuelse, at Pkt. 2, der betød et politimæssigt og udenrigspolitisk Skøn, efter almindelige Principper ikke var egnet til Domstolsprøvelse. Dette udgik derefter af Ministeriets Forslag. Endelig tilføjede Ministeren en Bestemmelse om et tilsynsførende Rigsdagsudvalg, hvilket overflødiggjorde et Forslag, jeg havde stillet Ministeren om en Kontrol med Anvendelsen af Frihedsberøvelse bestaaende i, at Meddelelse om besluttet Internering skulde gives i Statsraadet.

I den saaledes fuldførte Skikkelse blev Lovforslaget forelagt i Folketinget, hvor samtlige tilstedeværende Partiers Ordførere gav det Tilslutning. Uden Udvalgsbehandling vedtoges det samme Dag i begge Ting og stadfæstedes næste Dag af Kongen.

Besvarelsen havde klarlagt, at den tiltrædende Justitsministers særlige Andel i Lovforberedelsen (hvis Overtagelse af ham var blevet nødvendig, ikke fordi Forgængeren ikke ønskede at have med denne Sag at gøre, men fordi det i Forvejen var bestemt, at han skulde afbryde sin Funktion, se foran S. 15) havde bestaaet i at tilvejebringe Retsgarantier for Frihedsberøvelsen. Disse var, at Lovgivningsmagten kom til at sige det afgørende Ord om, hvorvidt Situationen principielt gjorde den forsvarlig, at Ministeren i Anvendelsen fik indskærpet en udenrigsk betonet Nødstilstands Tilstedeværelse som paakrævet Vilkaar, at der i det praktisk mulige Omfang gaves Paalæg om Dommerfremstilling i Byretten med Kære direkte til Højesteret, og endelig at der indførtes et Rigsdagstilsyn med de internerede Behandling. Strafferammens Forhøjelse til 8 Aar, der er Undergrænse for Nævningebehandling og forsaavidt kan ses som en retsplejemæssig Garanti, virkede kun paa Papiret, fordi en Speciallov i de »særlige Anliggender« tillod Anklagemyndigheden at erhverve Højesterets Samtykke til at frafalde al Lægmandsmedvirken i Straffesager, hvad

regelmæssig skete; Straffene for det paagældende Forhold var aldrig saa høje, som Rammen lod formode. Lovforberedelsen faldt altsaa i to Afsnit: det første under Minister Harald Petersen, hvori kun Normeringen af de tyske Krav blev formuleret, det andet under Th. Jacobsen, hvori det, udover hvad der hidtil havde været tænkt paa, i Samarbejde med Nimandsudvalget blev ordnet, i hvilket Omfang danske Interesser herved kunde tilgodeses. Forsaavidt blev denne Th. Jacobsens Stilling til hans første Opgave typisk for hele hans toaarige Virksomhed [1]). Til Belysning af rejst Kritik maa vi endnu gaa ind i nogle Overvejelser. Der har været hævdet følgende:

1. Der burde ikke være søgt Vejledning hos Højesteretspræsidenten.
2. Hjemmelen til Internering burde ikke være givet i Lovsform.
3. Dommerfremstillingen burde have været ordnet anderledes.

ad 1. Til det S. 7 bemærkede skal jeg føje følgende. Ganske kort efter Ministerens Tiltræden havde jeg talt med ham om den Opgave, der forestod ham, at faa lovgivet om Kommunistvæsenet, hvorved vi begge forudsatte, at Loven maatte udtale sig om Frihedsberøvelse. Saa viste det sig, at man i Nimandsudvalget (Dr. P. Munch) var inde paa, at en Kgl. Anordning, der jo passerer Statsraadet, kunde gøre det (se under 2). Jeg gentog til dette, hvad jeg straks havde sagt, og udtalte af mig selv ikke at have noget imod, at denne min Opfattelse omtaltes, eller at give den skriftlig Form. Initiativet var altsaa paa min Side, og dets Indhold var en Varetagelse af de anholdtes juridiske Interesser. Og-

---

[1]) Her kan bemærkes, at Harald Petersens Forklaring i stenografisk Bilag S. 65 til Beretn. IV giver det Indtryk, at ikke han, men Th. Jacobsen og Eivind Larsen straks underhaanden syslede med Kommunistordningen, som de allerede da var udset til at skulle overtage Arbejdet med. Heraf fik Th. Jacobsen for sit Vedkommende optaget et bestemt Dementi i Beretn. VII, Bilag 3, Tillæg S. 1965.

saa for det Tilfælde, at de ønskede hævdet det grundlovsstridige i at give en saadan Lov, havde jeg ikke krydset denne Interesse, men stillet mig ganske neutralt ved at anbefale, at Rigsdagen fik Ordet og afgjorde Spørgsmaalet om Nødsituation. Svaret Ja betød, at Grl. var uvirksom, Svaret Nej, at de anholdte fik Friheden. Den senere rejste Indsigelse, at Rigsdagen var blevet beslutningsudygtig ved de tre kommunistiske Folketingsmedlemmers tvungne Fraværelse, indrømmer jeg ikke at have haft Fantasi til at forestille mig.

ad 2. Efter Grl. § 2 er det utvivlsomt et Lovgivningsanliggende at hjemle Indgreb i den personlige Frihed. Dette suppleres — om man vil ophæves — ganske vist af den uskrevne Nødretsregel, der sætter Administrationen i Stand til at gøre et saadant Indgreb i en offentlig Nødstilstand, men efter Forholdets Natur har denne Nødhjælp kun midlertidig Gyldighed, til det rette kompetente Organ kan naa at træde til. Dette praktiseredes ved Lov 22. Aug. 1941, der for at klargøre Forholdet til Grl. ved Vendingen »Hensyn til Statens Sikkerhed osv.« gav tilkende, at den opfattede Indgrebet som en Nødforanstaltning. Fortolkningen af Grl. blev derved uden Interesse. Dr. Munch ønskede gerne Rigsdagsbehandling undgaaet, og hans Grund dertil var, at den vilde fremkalde Irritation i Befolkningen og Hoveren hos Nazisterne. Dette Hensyn kunde naturligvis ikke paavirke Retsproblemet, der baade af Hensyn til de anholdte Borgere og af Hensyn til Lovgivningsmagten maatte løses som af Th. Jacobsen indstillet. Naar jeg foran S. 8 har talt om de særlig alvorlige Hensyn, der knyttede sig til den rigtige Afgørelse af dette Spørgsmaal, har det ikke været overdrevent. Den Hoveren hos Nazisterne, som P. Munch frygtede, og som efter den Maade, Vedtagelsen gennemførtes paa, se S. 18 og 22, slet ikke affødte Ulemper, vilde være for intet at regne mod den Trumf, der vilde være spillet den kommunistiske Agitation i Hænde, om Regeringen havde sat sig ud over disse elementære Regler for Magtfordelingen i Staten, en Handling, som endvidere vilde have sat Domstolene

i den pinligste Forlegenhed, forsaavidt som de nødig vilde desavouere Regeringen ved at tilkende de internerede Friheden. Endelig vilde der efter en allieret Sejr vente Justitsministeren, der bar Ansvaret, et sandt Uvejr rimeligvis af direkte korporlig Art. Lad os antage, at Ministrene og Nimandsudvalgets Medlemmer vilde gøre Forsøg paa at dække ham mod Folkets Raseri, Rigsdagens Medlemmer vilde i hvert Fald ingen Forpligtelser have i saa Henseende, og den Mening vilde meget let slaa igennem, at Rigsdagens Samtykke til Frihedsberøvelserne aldrig nogensinde vilde være erhvervet. Indenfor Nimandsudvalget faldt der faktisk i Begyndelsen Ytringer i denne Retning.

ad 3. Den Omstændighed, at Spørgsmaalet om »skellig Grund« til at tage i Forvaring ikke egnede sig for Domstolsafgørelse, vilde ikke hindre, at man alligevel henlagde det til dem. Men naar Retterne, som de vilde gøre, erkendte, at de ikke kunde faa disse Spørgsmaal tilfredsstillende oplyst, og at de ved at indlade sig paa at vurdere Vægten af det udefra paa Staten lagte Tryk vilde komme ind paa at løse en politisk Opgave, vilde de nødes til kun formelt at tage Standpunkt dertil, men i Virkeligheden at følge Justitsministeren. At denne valgte at lade dette Punkt udgaa af Loven, havde Domstolene al Grund til at glæde sig over. Derved fritoges de nemlig for uforskyldt at komme ud i det politiske Uvejr, og Justitsministeren maatte ogsaa formelt vedkende sig sit fulde Ansvar for Brugen af Loven. De to andre Emner for Prøvelsen: den fremstilledes Identitet og hans hidtidige kommunistiske Virksomhed bibeholdt man. De var af mindre Vigtighed, men ingenlunde betydningsløse som Emner for Kontrol; man tænke blot paa den rigelige Brug af Dæknavne, der kunde skabe Usikkerhed om Identitet. Kommunisternes Opfattelse, at Dommerfremstillingen derved blev til en »Retskomedie«, har fundet Genklang hos en juridisk Professor (K. Illum i Ugeskr. f. Retsvæsen 1945 S. 261), der mener, at Domstolene ligefrem har skadet deres Prestige derved, at de »ikke afviste den latterlig begrænsede Opgave, der var anvist dem, efterat de var stillet overfor

et fait accompli«. Loven er skrevet saaledes, at den ikke hentyder til Anholdelserne af 22. Juni, men giver en almindelig Forskrift om Dommerfremstilling efter Anholdelser, altsaa i første Række fremtidige. Jeg tænkte selv den Gang, at den kun vilde blive anvendt paa saadanne. Politiet havde nemlig i den forløbne Tid frasorteret over Halvdelen som ikkeledende Kommunister, og ingen havde benyttet Adgangen til selv at anlægge Sag om Frigivelse [1]). Men for at yde det mest mulige trak Justitsministeren Analogien og beordrede Dommerfremstilling i Byretten med Kære til Højesteret. Da Domstolenes Imødekommen af denne Analogiseren efter den givne »Begrundelse« ikke har været det i Professorens Øjne blamerende, er hans Standpunkt altsaa, at Lovforskriften slet og ret i det hele burde være *saboteret.* Denne naive, men psykologisk interessante Indsats fra Katedret behøver ikke Kommentar. Forsaavidt der sammesteds spørges, hvorfor »intet sivede ud om Interneringsplanerne« og derved tænkes paa den forestaaende Lov, var der ikke i Nimandsudvalget givet Paalæg om at holde Sagen hemmelig, men Udenrigsministeriets Pressebureau forbød 13. Aug. 1941 at omtale Forlydender om et Lovforslag om Partiets Ophævelse og 20. s. M. at omtale det s. D. fremsatte Lovforslag. Bilag til Beretn. V S. 601. Dette var formentlig vendt mod Nazisterne (P. Munch).

Endelig er der det Spørgsmaal, om Kommunistloven af 22. Aug. 1941, hvis den tænktes udstedt uden noget udenlandsk Pres, vilde stride mod nogen udtrykkelig eller stiltiende indeholdt Regel i vor Grundlov. »Dette er Teori og uden Interesse«, vil man sige, »der bestod jo et saadant Pres, der skabte en Nødstilstand« [2]). Men hvor ofte blev Th.

[1]) Ikke fordi det behøves for at undskylde Udsendelsen af Artiklen i Juristen forinden Kæremaalssagen men som et rent Faktum, anføres dette.

[2]) En Indskudsbemærkning!: Naar Nød kan føre udenom Grl.s Bud, indses det, at der ikke ved Forbud i Grl. kan sættes Bom for en Lov som den nævnte, *naar* dennes historiske Situation maatte gentage sig. M. a. O.: Lov viger for Grl., men denne for Nødretten, der er den dybeste Grundlov.

Jacobsen ikke med Henblik paa denne Lov betegnet som Grundlovsbryder? Naar Opgaven er at behandle Kritikken af Th. Jacobsen, kan vi derfor ikke lade Spørgsmaalet ligge, men vi behøver ikke nogen lang Udvikling for at klare Begreberne. Spontant leverede Th. Jacobsen en Udredning i Erklæring af 1. November 1946.

I al Almindelighed maa man være klar over, at Grl. ikke har gjort sig til Opgave at lovfæste alle gode og smukke Retsgrundsætninger, f. Eks. om Ligeret for Mænd og Kvinder, eller om at udelukke Loves tilbagevirkende Kraft i bebyrdende Retning, og Domstolene har ikke et almindeligt Mandat til at haandhæve »Menneskerettighederne«. Derfor er det Opgaven positivt at vise, hvorfor en vis Regel *er* indeholdt i vor Grl., ikke omvendt at vise, hvorfor den *ikke* er det. Endelig drejer det sig ikke her om det abstrakte Spørgsmaal: forbyder Grl. overhovedet at frihedsberøve for politisk Overbevisning? men om det konkrete: forbød Grl. at frihedsberøve særlig aktive Medlemmer af et politisk Parti, hvis Program ifølge dets afgivne Erklæringer var revolutionært i Forhold til Grl.?

Der forelaa i 1941 en sidst af Professor S. Hurwitz i Lærebog om Strafferetspleje af 1940 udformet Teori om, at en Lov om Frihedsberøvelse for politisk Overbevisning — hvorom et Forbud havde været paatænkt i det i 1939 strandede Grundlovsforslag — ikke kunde forenes med den i Grl. § 78 paabudte Dommerfremstilling af anholdte Personer, fordi en saadan Fremstilling her vilde forme sig som et ganske tomt Retsmøde, ikke som den i Grl. tænkte Garanti for Lovens Overholdelse, hvoraf Følgen formentes at være, at Grl. forbød at give saadanne Love. I den Kommentar til Loven, som jeg straks efter dens Komme skrev i Tidsskriftet Juristen for at orientere Fagfolk om dens Problemer, bestred jeg Berettigelsen af denne Følgeslutning uden at gaa ind paa dens Udgangspunkt. Dette sidste gjorde jeg i 1947 i Bogen 18 Aar af Højesterets Historie S. 180, hvor jeg paapegede, at der baade bevismæssigt og advokatorisk vilde være reelt Processtof forhaanden i slige Retsmøder, hvor

iøvrigt »Tomheden« ikke vilde være til Skade men til Fordel for den fremstillede, eftersom Politiet jo skulde føre Beviset for Lovens Anvendelighed. De tyske »Afnazificeringssager« turde illustrere, at ogsaa en politisk Overbevisning lader sig konstatere processuelt, da de netop gaar ud paa dette.

Senere har Statsretslæreren Professor Poul Andersen i Sagførerbladet 1948 Nr. 9 forkastet Slutningerne fra Grl. § 78 som udsprunget af »Krigstidens og Efterkrigstidens særlige Mentalitet«.

Der er ogsaa fremkommet en Kritik under Slagordet »Retskomedie«, støttet paa Lovens ufuldstændige Prøvelsesret, hvorved Grl. § 78 skulde være krænket. Tilhængerne giver Tilslutning til Hurwitz' Teori, men er jo i diametral Modsætning til hans Begrundelse, der anser Dommerfremstillingen for en tom Formalitet, medens *de* savner Prøvelsen af den skellige Grund for Anholdelsen som en umistelig Realitet! Det er aabenbart mindre Argumenterne end det velmente Resultat, det kommer an paa.

Faktisk er Teorien af 1940 paa dobbelt Maade kommet til at spille en Rolle i Opinionsdannelsen. Den er som af mig forudset taget til Indtægt af Kommunisterne og andre, der benægter Tilstedeværelsen af en Nødstilstand i 1941, og motiverer for dem en Anklage mod Rigsdag og Domstole for at have opretholdt Frihedsberøvelserne i Strid med Grl. med særlig Adresse til den Minister, hvis Navn staar under Loven. Endvidere toges den til Indtægt af dem, der potenserede deres Vrede over det tyske Krav ved at hævde som et patriotisk Postulat, hvorom der burde være Enighed, at Kravet var særlig krænkende ved at kollidere med vor Grl. Paa den anden Side anerkendte disse »Grundlovsentusiaster« Nødstilstanden, og deres Kritik vender sig altsaa mod et efter deres Mening mindre patriotisk eller maaske mindre demokratisk Sindelag. Teoriens Ophavsmand vedligeholdt under denne travle Udnytten af hans Indsats en ligesaa haardnakket som diplomatisk Tavshed om Anvendeligheden af hele hans *oprindelige Argumentation,* men deltog i Beklagelsen af »Retskomedien«. For Tydeligheds

Skyld bemærkes, at jeg ikke har udvidet Diskussionens Felt udover det oprindelige, som netop er *denne* Argumentation, ialtfald ikke udover foranstaaende almindelige Bemærkninger.

Afsluttende bemærkes følgende: Den Vej, Th. Jacobsen gik i sin Del af Lovforberedelsen, Vejen til Rigsdagen i Stedet for at lade Frihedsberøvelsen være og forblive noget rent administrativt stolende paa, at Domstolene ikke vilde tænke paa Rigsdagen, men kun paa Nødstilstanden, betød, at det principielle Ansvar gled fra hans Skuldre. Et af Kollegerne og en samlet Rigsdag delt Ansvar er det ikke værd at tale om som Rigsretsemne. Kommissionen havde ogsaa ønsket Oplysning om den af ham hos mig modtagne juridiske Vejledning, hvilket allerede kunde læses ud af nævnte Artikel af 1941 [1]). Her var det først paavist, at Kommunistpartiet ved sit forkyndte Program havde sat sig i Modsætning til Grl., saa at Grl.s Betingelser for et Foreningsforbud var tilstede, og dernæst var samme Anskuelser som ovenfor om Frihedsberøvelse udviklet. I det første laa naturligvis ikke en »Anbefaling« af Loven som en ønskelig dansk Foranstaltning, men netop kun det juridiske. Naar det om Ministeriets Udtryk »Statens Sikkerhed osv.« hed: »Denne Vending angiver Begrundelsen for det betydelige Indgreb i den personlige Frihed, en Begrundelse, der naturligvis stadig skal kunne skønnes anvendelig. Den kan ogsaa siges at tjene som Begrundelse for hele Loven, hvis Indhold er saa ekstraordinært, at det er hen-

---

[1]) Det kan maaske være hensigtsmæssigt i en Note at resumere, hvad Artiklen gik udpaa nemlig,

at Lov 22. Aug. 1941 ikke var grundlovsstridig, naar den forbød disse Foreninger, hvis Formaal var ulovligt,

at en fremsat Teori om politisk Frihedsberøvelses Grundlovsstridighed var paa Vildspor,

at Loven selv fandt Forsvaret for Frihedsberøvelsen i den bestaaende Nødstilstand, og

at Dommerprøvelsens indskrænkede Omfang ikke bundede i en Vilkaarlighed men var Anvendelse af almindelige Retsplejegrundsætninger — altsammen nyttigt for Jurister at forstaa.

sigtsmæssigt, at den selv citerer sin saglige Hjemmel«, ligger deri nærmest en Beklagelse af Indgrebet, som Forf. vistnok den Gang var ene om at udtrykke offentligt, og desuden skydes Nødsynspunktet frem. Det har i dette Afsnit været nødvendigt at gøre skarp Front mod tre juridiske Professorer, der — heldigvis efter at der var handlet — har ønsket at give deres Besyv med (som det synes i Tillid til, hvad M. A. Goldschmidt skrev for 100 Aar siden, da de nationalliberale Professorer regerede, at den danske Nations Ideal er en juridisk Professor, eftersom de unddrager sig Argumentationen for deres Anskuelser). En af dem har med en uholdbar Teori og senere sin passive Holdning baaret Ved til en højst skadelig Opinionsdannelse, de to andre har lanceret Anskuelser, der anvendt i det praktiske Liv vilde have været kompromitterende, tildels katastrofale (at nøjes med administrativ Internering). Det er ikke akademisk Ædruelighed, men med Prof. Poul Andersens Udtryk Krigstidens og Efterkrigstidens Mentalitet, der her er kommen til Orde.

Derefter fortsættes med Spørgsmaalene, der alle nævnes, men en Del af Svarene bringes i stærkt afkortet Form.

Der ønskedes Oplysning om *Behandlingen af de internerede Kommunister* og Understøttelsen til deres Familier.

Den meget udførlige Beretning kan ikke gennemgaas i Enkeltheder. At Behandlingen skulde være saa lempelig som mulig og bedre end for Varetægtsfanger, var straks fastslaaet. Mændene anbragtes i den tidligere Krigsfangelejr i Horserød, Kvinderne i Vestre Fængsels Sygeafdeling. Arbejds- og Socialministeriet overtog Støtten til Familierne efter Reglerne ved Indkaldelse til Militærtjeneste. Udbetalingen fra Socialkontorerne henstilledes foretaget med særligt Hensyn, f. Eks. udenfor sædvanlig Kontortid. Lejren underlagdes Vicefængselsinspektør Bentzen og fik sin Husorden. Udover Pligt til at renholde Værelser og mod Vederlag udføre visse Arbejder ved Lejren, hvad dog ikke fik større Anvendelse, var der ingen Arbejdstvang, men Ad-

gang til Husflid, Læsning, Gymnastik, Brevskrivning, Modtagelse af Besøg etc. Smaafornødenheder og Udgift til Hustruers Besøg godtgjordes. I 1942 medførte et Flugtforsøg gennem en gravet Gang, hvorved 2 undslap, efter tysk Besigtigelse af Lejren en betydelig Indskrænkning i Frihederne under Trusel om Lejrens tyske Overtagelse. Stigende kommunistisk Agitation havde gjort det vanskeligt at dæmpe det tyske Krav om udvidet Internering. Efter »Telegramkrisen« blev det saaledes i November 1942 nødvendigt at forvare ca. 250 Personer, hvilket for Størstedelen skete i Vestre Fængsel. I Foraaret 1943 fik Lejren en stor Udvidelse og Forbedring. Der redegøres tillige for Sager mod forskellige Kommunister og om Grunden til midlertidig Anvendelse af Vestre Fængsel.

Oplysninger udbades om *Dr. la Cours Arrestation og Udlevering* til Besættelsesmagten, herunder om Sagen gav Anledning til Forhandling og Beslutning i Ministermøde.

21. Februar 1942 forlangte Tyskerne la Cour fængslet krigsretligt, hvorom der førtes indgaaende og fortsatte Forhandlinger med danske Myndigheder. Dagen efter anholdtes han af dansk Politi i Birkerød og førtes til Vestre Fængsels danske Afdeling. Næste Dag var han i Grundlovsforhør og paafølgende Dag afhentedes han til den tyske Afdeling efter det fastholdte tyske Krav, der stemte med det tyske (fra dansk Side indrømmede) principielle Standpunkt om Kompetencen til Behandling af saadanne Sager. Den 5. Marts tilbageførtes la Cour. Om Sagens Behandling paa Ministermøder oplystes, at Ministeren i Tiden $^{24}/_{2}$—$^{14}/_{6}$ 1942 havde refereret den paa 20 saadanne Møder, og at den samlede Regering havde erklæret sig enig i de trufne Foranstaltninger, der varetog baade la Cours og Landets Interesser. Straffesagen, der paadømtes af Byretten 12. Maj 1942 og af Højesteret 25. Juni s. A., angik Afholdelse af Foredrag, medens tidligere Sager, der havde vakt Tyskernes særlige Vrede mod la Cour, havde angaaet Skrifter. Der førtes desuden Forhandlinger om la Cours

Undergivelse af en frivillig Internering, der ogsaa fandt Sted efter Strafudstaaelsen fra 10. Novbr. 1942 til 14. April 1943. En Samtale med Dr. Best havde da givet la Cour Forstaaelsen af, at Interneringen ikke behøvedes af Hensyn til Tyskerne; han ønskede derfor ikke at fortsætte den.

Oplysning ønskedes om den daværende Justitsministers Medvirken til Standsning af de af den *Konservative Generalkorrespondance* rejste Angreb paa *Direktør Sthyr* i August 1942.

Udenrigsministeriet, for hvis raadgivende handelspolitiske Udvalg S. var Formand, anmodede Justitsministeriet om Anlæg af offentlig Ærefornærmelsessag mod nævnte Korrespondent, der havde sigtet S. for at støtte politiske Bestræbelser, der modvirkede den nationale Samling. Anmodningen afsloges, da man i Justitsministeriet ikke var sikker paa Strafbarheden. S. maatte altsaa eventuelt selv anlægge Sag. Efter Henstilling ledede Th. Jacobsen en Forligsforhandling mellem Parterne og efter Modtagelse af en Erklæring fra S. afgav Korrespondenten en Udtalelse, der tilfredsstillede S.

Noget Initiativ for at standse visse Angreb udfoldede Th. Jacobsen ikke.

Hvorvidt blev der truffet Foranstaltninger til Forhindring af den Uro, som *Frikorps Danmarks Optræden under Orlov* i Oktober 1942 medførte?

Svaret oplyste, at der Maaneden før Orloven, der varede fra 8. Sept. til 13. Okt., blev gjort Forestillinger for at undgaa Besøget, ligesom man tidligere havde paatalt Korpsets Provokationer. Dette kunde dog kun føre til, at der fra tysk Side lovedes at ville blive givet bestemte Instruktioner for de frivilliges Optræden. For civile Partifællers Fremmøde ved Ankomsten opnaaede Ministeren en væsentlig Regulering. Dansk Politi gjordes bekendt med Instruktionen til Korpsmedlemmerne og modtog selv Instruktion om at

søge Gnidninger undgaaet. I Bilagene oplyses om de indtrufne Episoder. En enkelt af disse førte til at vedtage Udsendelsen af to modsvarende Erklæringer en dansk og en tysk, der kunde virke beroligende. Gesandtens Hjemkaldelse 29. Sept. hindrede dog dette. De Sager, der efter 13. Okt. henstod mod Danskere for Fornærmelse, blev efter Forhandling for en stor Del henlagt.

Hvilke *Foranstaltninger* foretog Justitsministeren *den 28. August 1943 for* at forhindre, at de efter Loven af 22. August 1941 internerede faldt i Tyskernes Hænder?

Der medfulgte to Anklager, fra Handels- og Kontormedhjælperforeningen og fra Landsretssagfører, senere en Tid kst. Statsadvokat Carl Madsen for en Kreds af tidligere internerede deriblandt ham selv. Det krævedes deri lagt ham til Last, at Tyskerne en Maaned senere, samtidig med Jødedeportationerne, havde sendt de internerede til Lejren i Stutthof, og at over 20 inden Kapitulationen var bukket under for de ugunstige Levevilkaar der.

Svaret fremkom i to Indlæg, det første af 29. August 1945 opstillet i 11 Punkter tildels vendt mod sidstnævnte Anklage, det andet fremsendt 7. September 1946 i Tilslutning til Bogen »Paa en Uriaspost«. I sammentrængt Form kan Besvarelsen gengives som nedenfor anført.

Efter Ministermødet 28. August til om Eftermiddagen Kl. 4, hvori man vedtog at afvise de tyske Krav og derfor i Mangel af en ændret Holdning hos Tyskerne maaatte forudse Ministeriets Fratræden og Ophør af grundlovsmæssige Tilstande, havde Th. Jacobsen givet Fængselsvæsenets Ledelse Ordre til, at Lejrens Bevogtningsmandskab i Tilfælde af Flugtforsøg ikke efter Instruksen maatte skyde, naar der ikke standsedes ved Paaraab. Officiel Aabning af Lejrens Udgang for de internerede var ikke beordret, og det var ikke af Th. Jacobsen — eller nogen anden — bragt til almindelig Forhandling i Mødet at foretage en saadan. Til Begrundelse heraf anførtes det,
at Aabningen ialtfald ikke kunde være sket, før man vidste,

at Tyskerne efter Modtagelsen af det danske Svar ikke vilde fortsætte en Forhandling. Dette blev først meddelt Kl. 4 Fm., men ca. 1 Time før var Lejren taget i Besiddelse,

at en officiel Aabning kunde virke som Signal til almindelig Rejsning i Landet og vilde være en stærk Udfordring til Tyskerne 1) efter deres Syn paa de internerede som aktive Modstandsfolk, 2) efter Aftalen med dem om at indhente Samtykke til Frigivelse og 3) efter General Hannekens hele Holdning, der understregedes ved hans senere afgivne specielle Advarsel til Ministeriet, men

at det danske Samfund paa flere Maader stod særligt svagt overfor den Reaktion, der kunde ventes, saaledes med Hensyn til 1) Jøderne, 2) de mange samtidig tilbageholdte Personer, der faktisk var Gidsler, i København alene ca. 100, og 3) Departementschefsstyret, der var den skrøbelige Garanti for fortsat dansk Selvstændighed, samt

at der maatte antages at være Samstemmighed indenfor det kompetente Organ, Ministeriet, om at undlade dette Skridt. I saa Henseende henvistes til 1) at Spørgsmaalet nævntes overfor enkelte af Mødets Deltagere (Halfdan Hendriksen og Gunnar Larsen) og afvistes af dem, 2) at Kommunistudvalget (Formand K. K. Steincke) indtog en passiv Holdning og 3) senere Udtalelser af E. Scavenius og V. Buhl (som Formand for Nimandsudvalget havde denne ogsaa forholdt sig passiv) [1]).

Det fremgik af det oplyste, at der ikke, som man har sagt, var Tale om, at de internerede blev glemt. Den Chef, de sorterede under, har netop, ganske som da deres Forhold

[1]) I denne Forbindelse berørte Th. Jacobsen oftere i Samtale, at ingen hverken da eller senere er kommen ind paa, hvad der dog vilde have været det konsekvente overfor Tyskerne, at man skulde have lukket Fængselsdørene op for de ca. 150 Personer, der var i Færd med at afsone Straf efter Dom i »særlige Anliggender«. Dette tog han som Tegn paa Vægten af hans sociale Betragtning. Departementscheferne indtog samme Holdning, men i 1944—45 fandt store Undvigelser Sted.

i 1941 skulde lovordnes, overvejet, hvad han kunde gøre for dem. Han kom til det Resultat, at der her kunde være Tale om at gøre et Brud paa det legale System og løbe an paa, at Tyskerne ikke vilde kunne oprede Sammenhængen. I hvert Fald vilde Ansvaret saa falde paa ham personlig og ikke paa det samlede Ministerium, og netop for ikke at kompromittere dette veg han tilbage for at fremkalde en samlet Drøftelse indenfor Ministeriet. Han vidste, at nogle af Ministeriets Medlemmer til Statsministerens Fortrydelse underrettede engelsk Radio og derved Tyskerne om alt, hvad der foregik i Møderne. Selv om Resultatet af en Drøftelse var blevet Afvisning af Tanken om at aabne Lejren, vilde den virke skadelig overfor Tyskerne. Den illegale Beslutning, han med personlig Risiko traf, havde han Grund til at tro vilde være en god Haandsrækning. De tvingende Grunde til iøvrigt at fastholde den legale Linie er udviklet overfor. Th. Jacobsens Forhold i denne Situation er efter min Bedømmelse Vidnesbyrd om baade Omsigt, Koldblodighed og Mod. Derfor havde det heller ikke fristet ham, hvad en Professor en Gang sagde til ham havde været den rigtige Udvej, at dekretere Aabning af Lejren og selv ad Luftvejen forsvinde til Sverige. Laurbærkransen herfor vilde hurtig være visnet, naar Reaktionen satte kollektivt ind.

Th. Jacobsens »forbryderiske Forsømmelse« i August 1943 var det helt store Nummer i Kommunistanklagen mod ham, en Anklage som han iøvrigt selv mente først havde faaet sin Form blandt Flygtningene i Sverige, hvor man ogsaa var længst borte fra de virkelige Forhold. Længe levede Partiet paa den Medlidenhed, alle i og for sig kunde føle for de interneredes Lidelser i Stutthoflejren og som iøvrigt maatte deles med vore Søfolk, vore Politifolk og saa mange andre Krigsofre. Tiden er nu inde til at lægge Kendsgerningerne frem, som de den Gang maatte tegne sig for den, der skulde handle. At Udviklingen ikke gav Th. Jacobsen Ret, kan heller ikke hævdes. Tværtimod! Haabet om Krigens nær forestaaende Afslutning fik endnu 20

Maaneders Ventetid og uden nogen speciel Provokation af Styrke, som en officiel Lejraabning vilde være, viste Tyskerne sig senere rede til meget store Indgreb (Jøderne, Politiet). Det er iøvrigt ikke uden Interesse for Bedømmelsen, at Ophøret med dansk Haandhævelse i tysk Interesse ikke var aftalt at skulde falde bort straks med Begivenheden af 29. August. Endnu i nogle Maaneder stod Spørgsmaalet herom hen, selv om Forandringen faktisk var sket straks.

Da der 3. Februar 1947 nedsattes en Kommission til Overtagelse af visse Afhøringsopgaver, som den parlamentariske Kommission ikke kunde overkomme, haabede Th. Jacobsen, at der nu vilde blive skaffet reel Oplysning om, hvordan hans Ordre om afslappet Bevogtning havde virket i Lejren, og hvorfor ca. 90 undslap, mens 150 blev tilbage. Dette skete dog ikke, men der forfulgtes kun nogle Spor, som ikke havde Interesse for ham, og efter det af Kommissionen anvendte »Jerntæppe«-System, der virkede paa ham som en aandelig Udsultning, fik han intet at høre om en eventuel Prøvelse af Rigtigheden af hans Fremstilling. Ved Afhøring af Ministerkolleger er dette ikke sket, men Erik Scavenius' Bog, der sætter Fingeren paa det første af de foran opførte Argumenter, viste uforbeholden Tiltrædelse fra Statsministerens Side. Med ublandet Interesse læses nu i Bilag 2 S. 1232, den tidligere internerede Valentin Malmers Anmodning af 14. Oktober 1946 om at komme til at forklare om Flugten fra Horserød, hvori han ikke selv deltog som Følge af den Besked, han og hans Kammerater fik fra deres Tillidsmænd (»vor egen Lejrledelse«): En Fængselsbetjent havde ved 19-Tiden meddelt dem, at Porten var aaben, og at Vagten ikke vilde skyde. Hermed var ogsaa deres egen Lejrledelse bekendt, men den besvarede deres stadige Henvendelser med, at (den officielle) Lejrledelse vilde give Besked om det rette Tidspunkt, »plus at enhver der forlod Lejren uden Tilladelse, vilde blive hængt ud i den illegale Presse som Provokatør«. Trods Betjentenes Opfordringer til at løbe ventede de derfor, til det Kl. 2—3

var for sent. »Barak G, hvor Ledelsen holdt til«, var da tom og »prominente Personer fra andre Barakker forsvundet«, uden at de andre havde faaet nogen Meddelelse. Denne Forklaring vedstod Malmer 1. November 1946 i Kommissionen. Han boede i den store Lejr, som Tyskerne sidst kom til, og var gaaet til Ro i Tillid til at blive alarmeret, men dette skete ikke, skønt de formentlig i hver Barak havde Vagtposter ved Vinduerne. Det var sagt dem gennem Barakledelsen fra deres Ledelse, at de ved at flygte kunde fremkalde Undtagelsestilstand i Landet; de menige Betjente opfordrede dem til at løbe.

Maleren Chr. Riis var i en Gruppe paa nogle og tyve Kommunister, der 28. August overførtes fra Vestre Fængsel til Lejren(hvormed Th. Jacobsen ikke var gjort bekendt), og Fængselsinspektøren havde sagt til dem, at medens Fængslet formentlig straks vilde blive besat, vilde der være større Chance for Undvigelse fra Lejren. Han, der sad i den lille Lejr, forklarede som Malmer, at Betjentene opfordrede dem til at løbe, men at de fra deres egen Ledelse forgæves afventede Besked om en formentlig samlet Flugt og derfor ikke kom afsted.

Borgmester Johannes Hansen, der var Formand i de interneredes Udvalg, forklarede at have mødt megen Imødekommen hos Viceinspektør Gjerstrup med Hensyn til Undvigelse, men officielt aabne Porten for dem vilde han dog ikke af Hensyn til, at Spændingen i Hovedstaden maaske fortog sig. Dette skulde de derfor holde sig underrettet om, og J. H. regnede med at faa en Times Varsel til Opbruddet. Hen paa Morgenstunden blev man klar over, at Tyskerne havde omringet Lejren, i Virkeligheden dog kun den lille, og en samlet Undvigelse over Pigtraadshegnet fandt da Sted, idet man regnede med, at alle var alarmeret.

Endelig forklarede Hartvig Sørensen, der ogsaa undslap, paa lignende Maade og fremhævede, at de i hans Barak efter de faldne Udtalelser nærmest ikke ventede, at der skulde ske noget, og de havde i hvert Fald gjort Regning paa større Hjælp fra Betjentene, men disse blev over-

rumplet af Begivenhederne. Ellers kunde Situationen have været lagt bedre til Rette af dem og muligvis de øvrige Kammerater være kommet med.

Fra den anden Side har Gjerstrup forklaret at være gaaet ud fra, at der ikke vilde blive anvendt Magt ved Flugtforsøg. Paa Forespørgsel havde han sagt til de internerede, at hvis Tyskerne vilde overtage Lejren, lod han dem ikke fange Beboerne som Rotter i en Fælde. Nogen Plan forelaa ikke, men han mener ikke at have villet tage i Betænkning at handle paa eget Ansvar. Hvis der skete noget politisk, mente han, det maatte være inden Midnat; til denne Tid gik han derfor til Ro.

Til det anførte Udsnit af Oplysninger fra de internerede har man begrænset sig, men det af dem forklarede er jo ogsaa godt at faa Forstand af.

Det skal ikke bestrides, at Problemet Horserødlejrens Aabning selv hos besindige og velvillig stemte Folk voldte Betænkeligheder, naar de i 1945 overvejede, hvorledes Th. Jacobsens Sag stod. Jeg saa anderledes paa det og deltog i Opbygningen af hans Bogs Defensorat. De Oplysninger, Beretningen skænker os, og som viser, at Lejren *praktisk talt blev aabnet, som han havde villet det,* vil berolige disse mange. Men fra vore mangfoldige Drøftelser ved jeg, hvorledes Uvisheden om, hvad der fra anden Side muligvis blev forklaret, vedblev at pine ham, og det kan kun virke forstemmende at se, at den sidste af de mundtlige Forklaringer afgaves saa tidligt som 12. Novbr. 1946. Det Nødraab til Folketinget om dog en Gang at komme til Ende med hans Sag, som Th. Jacobsen udsendte i Januar 1948, foran S. 12, synes at være talt til den tomme Luft. Folketinget havde givet Kommissionen det Mandat at eftersøge et muligt Ansvarsgrundlag. Dette har den opfattet saaledes, at den overfor sine »Delinkventer« kun havde at vise Anklageraasynet. Det hændte, at Th. Jacobsen vilde falde ind i Samtaleform og derved stillede et Medlem et Spørgsmaal, men han fik da straks at vide, at vedkommende ikke sad der for at besvare men kun for at stille Spørgsmaal. og disse holdt man

iøvrigt i en almindelig Form, saa at den udspurgte selv maatte finde ud af, hvilken skjult Kritik han skulde imødegaa. Naar Svaret var givet, anstillede man maaske en Kontraundersøgelse, men hvad enten man undlod dette og dermed lod den givne Forklaring staa urokket, eller en foretagen Undersøgelse støttede Forklaringen, meddeltes intet herom, men Kommissionen gik i truende Tavshed videre i sin Eftersøgning af et Anklagegrundlag. Jeg vil betegne denne Maade at løse Opgaven paa som smalsporet og — som Th. Jacobsens Eksempel viser — inhuman. Det vilde være en Misforstaaelse at mene, at Kommissionsarbejdet fik et retsplejemæssigt Tilsnit derved, at Formandspladsen den længste Tid var besat af en Dommer, og hvad der havde kunnet gaa an i en kortvarig Undersøgelse, blev utaaleligt, naar Delinkventen var inde under en »Femaarsplan«.

Oplysninger ønskedes om Omstændighederne vedrørende *Aksel Larsens Arrestation* og Udlevering til Tyskerne.

Rapport 6. Novbr. 1942 fra Statsadvokaten for særlige Anliggender gik ud paa, at der under de omfattende Anholdelser af Kommunister efter tysk Begæring i Oktober 1942 af den tyske Kriminalkommissær Spahn ønskedes oprettet Vagt af dansk Politi ved en bestemt Bolig paa Borgskrivervej, hvor den siden Juni 1941 eftersøgte kommunistiske Folketingsmand A. L. antoges at ville indfinde sig. Dette førte samme Dag 5. November til Anholdelsen, og A. L. førtes til Politigaardens Fængsel. Dagen efter forlangtes han overført til Vestre Fængsels tyske Afdeling og afhentedes mod sædvanlig Protest.

Oplysning ønskedes om Omstændighederne ved Forfatteren *Hans Kirks* Fjernelse fra Horserød og Aarsagen til, at han i mere end et Aar blev holdt i Enecelle paa Vestre Fængsel.

Hans Kirk havde paa Grund af eget Forhold Ophold i Vestre Fængsel fra 18. Nov. 1941 til 4. Juni 1942 og fra 26. Okt. s. A. til 27. Marts 1943, altsaa i $11^{1}/^{2}$ Maaned, og

efter Udbruddet fra Lejren 11. Juni 1942 fra denne Dag til 26. Oktober s. A. sammen med de øvrige internerede, altsaa i 4½ Maaned. Fjernelsen skete efter Inspektørens Indstilling og Husordenen paa Grund af Hans Kirks udæskende Optræden, der paavirkede de andre internerede, hvorved der opstod Fare for tysk Indgriben og Overtagelse af Lejren. Denne Adfærd fortsattes i høj Grad i Vestre Fængsel. Tyskerne havde den 26. Okt. 1942 forlangt de særlig aktive internerede tilbageholdt; Tilbagekomsten 27. Marts 1943 skyldtes Lejrudvidelsen. 3. Aug. 1943 havde Th. Jacobsen foreslaaet at løsgive Hans Kirk, og dette kunde ventes. Saa kom den 29., da han undveg.

Hvordan var Samarbejdet mellem *det danske Politi og Gestapo* organiseret før og efter Antikominternpagten? Efter hvilke Principper blev de Politifolk, der var med i dette Samarbejde, udvalgt?

Først efter 29. August 1943 virkede Gestapo i egentlig Forstand her i Landet. Tyske Anholdelser og Undersøgelser inden denne Tid foretoges af Militær (Abwehrstelle), Feltpoliti eller de enkelte til Gesandtskabet knyttede Politimænd. Der forefandtes desuden den tyske Overkrigsret, og Vicepræsident Kanstein var tilknyttet Gesandtskabet. I April 1940 fik Statsadvokat Harald Petersen overdraget at lede den danske Politivirksomhed til Bekæmpelse af Spionage, Sabotage og nedbrydende Virksomhed (Zersetzung) overfor Værnemagten. I Juli 1940 tiltraadte Eivind Larsen, og ved hans Udnævnelse til Departementschef i Juni 1941 blev Kjalke konstitueret Statsadvokat for særlige Anliggender og afløstes i August 1942 af Hoff. De efter Kommunistfængslingen i Juni 1941 førte Forhandlinger om Løsladelser skete med Gesandtskabet og saaledes ogsaa efter Antikominternpagten. Flere Gange navnlig i Sommeren 1942 ønskedes fra tysk Side mere energisk Indgriben overfor Kommunisterne og tysk Deltagelse heri. Dette afværgedes og indskrænkedes til teoretisk tysk Belæring. Ligeledes afvistes det at lade dansk Politi deltage i de af tysk Politi

ledede Undersøgelser og at lade tysk Politi kontrollere dansk Politis Efterforskningsskridt. Under dansk Retssag anvendtes ikke tysk Rapportmateriale. Der var ikke anvendt særlige Direktiver ved Personalets Udvælgelse af Hensyn til denne Del af Tjenesten.

Nogle af de stillede Spørgsmaal angik saa ubetydelige Emner, at de kun kan gøre Krav paa lige at nævnes. Dette gjaldt:

Statsadvokat i særlige Anliggender Kjalkes Fjernelse i August 1942.

Svaret 14. Sept. s. A. paa Frits Clausens aabne Brev.

Reglerne om Kommunisterne i Tiden 22. Juni til 22. August 1941.

En Demonstration i Horserødlejren 13. Dec. 1942 og Kærns m. fl.s Udlevering.

Th. Jacobsen var under dette første Afsnit af Undersøgelsen og fremover til sin Død placeret i Opinionen som en Mand, der med Føje var sat under Anklage. Folk mente, at han var afskediget eller suspenderet. Men han modtog fremdeles sin Lønning, dog med Undtagelse af Beløbet til Repræsentation, og et honorarlønnet Hverv som Formand i Dansk Brandværn maatte han afgive. Konsekvensen blev draget med Hensyn til hans Stilling som Bestyrelsesmedlem i Kriminalistforeningen, som han efter Henstilling maatte opgive, og i Fængselhjælpen afstod han fra at komme til Bestyrelsens Møder. Kgl. dansk Automobilklub, der i sin Tid havde gjort ham til membre invité, ekskluderede ham uden Varsel, idet den rensede ud af »tyske Medløbere«. Paa dette Sted kan med det samme oplyses, at hans Efterladte kort efter hans Død fremkom med en Henvendelse til Statsministeriet om en økonomisk Godtgørelse for hans ovennævnte Pengetab og de ham paabyrdede Udgifter til Førelsen af sit Forsvar. Han havde selv under sin Sygdom paabegyndt nogle mundtlige Forhandlinger herom ved sin Sagfører. Man var klar over, at den endelige Afgørelse herom først vilde kunne træffes, efter at Folketinget havde haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med Undersøgelsen. Hvis

det erkendes, at Th. Jacobsen, naar han blev underkastet Indgrebet i sin embedsmæssige Stilling, kun blev det ved en Indrømmelse til den Del af Regeringen, der ikke kom igen efter Sommeren 1945, og hvis det erkendes, at Eftersøgningen af et Grundlag for Dadel har givet negativt Resultat, tilsiger Ret og Rimelighed yderligere, at der som Udtryk herfor ydes en Oprejsning for hin Indrømmelse, der menneskeligt kostede ham saa dyrt. En Torterstatning vil da være paa sin Plads.

En Genvordighed, der ramte Th. Jacobsen kort før Fremkomsten af hans Bog i Januar 1946, var Offentliggørelsen i Information af et Brev fra ham til den tyske Politimand Nebe. Redaktør Ebbe Munck, der i sin Tid fungerede som Kontrollant af saadanne Forsendelser, havde ved hans Bortrejse til Sverige taget Afskrift af dette og andre Breve, der eftersendtes, og de skulde nu trykkes i Bladet som uomstødeligt Bevis paa hans Samarbejde til tysk Side. Fortsættelsen blev dog standset, og Ebbe Munck fik gennem Journalistforbundet sin Adfærd misbilliget [1]), men overfor Publikum skete der intet for at borttage det meget uheldige Indtryk, som Brevet, naar man ikke kendte dets særlige Formaal og Modtagerens antinazistiske Indstilling, kunde gøre og sikkert har gjort, se S. 57. Th. Jacobsen satte sig herom i Forbindelse med Redaktionen, der viste sig forstaaende og lovede en Forklaring. Den senere udkomne Bog »Bis zum bitteren Ende«, der redegjorde for Nebes tragiske Endeligt netop som Hitlermodstander, gav god Anledning til at komme tilbage til Emnet. Resultatet af gentagne maanedlange Tilløb blev dog, at man ikke kunde bekvemme sig til at bringe Sandheden dette Offer, og saa var Tiden til en selvstændig Berigtigelse gaaet. Paa samme Maade gik det senere, da Bladet 18. Januar 1949 »efter Opfordring af en Del fremtrædende Modstandsfolk« bebudede en Artikelserie, der skulde vise, at Th. Jacobsen kun havde været »Syndebukken«; Fortsættelsen udeblev.

[1]) Om hans Kendskab til Th. Jacobsens illegale Virksomhed se Paa en Uriaspost S. 185.

I sin Bog havde Th. Jacobsen trukket Linier op til et Helhedsbillede af det System, som han paatog sig at gaa ind i og tjene, men hidtil havde der kun været Tale om at oplyse en Række enkelte mere eller mindre vigtige Begivenheder og Tilstande. Han følte stærkt, at der for at naa til en for ham selv tilfredsstillende Forstaaelse af hans Ydelse som Minister behøvedes mere, end at han med gode Grunde kunde afvise den Kritik, der lurede bag de enkelte Spørgsmaal. Dette mere burde efter hans Opfattelse til sin Tid fremgaa af Kommissionens Materiale. Da Møderne i September 1946 begyndte, anmodede han derfor straks om at faa Ordet for nogle almindelige Udtalelser, hvilket beredvilligt tilstodes.

Siden Besættelsen havde to Justitsministre maattet vige Pladsen som Følge af de Vanskeligheder, som Ministeriets politiske Linie skabte for Bestridelsen af denne Post. Her havde han et særligt Grundlag i sin politimæssige Fagdannelse, men han var uden Støtte i et politisk Parti og dets Presse og uden politisk Praksis. Først ved Statsminister Staunings tredje, af dennes ledende Partifæller og Udenrigsministeren støttede Henvendelse til ham indvilgede han i at overtage Hvervet. I Efteraaret 1942 ønskede Tyskerne hans Afgang, men han forblev efter Ministeriets Ønske i dette til August 1943. Allerede som Rigspolitichef havde han skaffet Landet en politisk Fordel ved Ansættelsen af den antinazistiske Kanstein som ledende tysk Politimand, hvilket var Indfrielsen af et Løfte, som de antinazistiske tyske Politimænd Nebe og Zindel før Krigsudbruddet havde givet ham. I hele den ministerielle Del af Besættelsen sikrede dette Valg en moderat Kurs fra tysk Side. Ogsaa som Rigspolitichef var det, at han i April 1940 havde taget Initiativ til, at Tyskerne bragtes til at opgive deres Fremgangsmaade med omfattende Anholdelser og indgik paa normalt at overlade os Haandhævelsen i de særlige Sager om Spionage, Sabotage og Zersetzung (nedbrydende Virksomhed). Dette blev det karakteristiske System for denne Del af Retshaandhævelsen i den ministerielle Tid: vi over-

tog en Haandhævelse og en Prævention, der ellers vilde have hvilet i tyske Hænder, og gjorde det, fordi det erkendtes at indebære Fordele baade for Befolkningen i det hele og for dem, der ramtes af Indgrebene. Forudsætningen for, at Systemet blev tiltraadt af Tyskerne, var naturligvis, at den Virksomhed, som Lovgivningen havde henlagt til Domstolene saavel som til Anklagemyndighed, Politi og Fængselsvæsen, virkelig blev udført. Men dette betød en mere og mere tung Byrde for de paagældende Tjenestemænd, som Regering og Rigsdag dog ikke fandt at kunne fritage dem for, hvilket f. Eks. kom frem overfor en Henvendelse i Sommeren 1943 fra Politimesterforeningens Bestyrelse. Endnu i August 1943 udsendte Regeringen Advarsler mod Sabotagevirksomhed, og disse var alvorlig ment. Vel forudsaa man en Sprængning overfor Tyskerne ved Fremkomsten af altfor store Krav, men Tidspunktet søgtes skudt ud. Dette lykkedes i Februar 1943 for Th. Jacobsen, da Truselen om Undtagelsestilstand, Bod og Anvendelse af Dødsstraf for Sabotage afværgedes ved Forslag om at afvente Resultatet af Politiets Arbejde og af Pressens Paavirkning. Samme Kravs Rejsning 3 Maaneder senere efter Ødelæggelse af Rekylriffelsyndikatets Fabrik og to Værfter, ledsaget af Krav om at indsætte dansk Militær til Bevogtning, blev afværget ved at tale om Skærpelse af Politibevogtningen, og det gentog sig i Juli efter en Skade paa Dagmarhus. Opgaven kunde ikke løses ved blot at sige Ja eller Nej til fremkommende tyske Krav og saa iøvrigt være passiv. Overfor uafviselige Krav maatte der søges forhandlet saaledes, at der intet reelt eller saa lidt som muligt ofredes af danske Interesser, og for disse skulde der bestandig tages positiv Affære. Ved at lade Politiet overtage Jernbanebevogtningen undgik man saaledes Kravet om hertil at bruge Stedets Befolkning, hvilket kunde udvikle sig til Gidseltagning. Ved Beslutninger af blot nogen navnlig principiel Betydning var Behandling i Ministermøde et vedtaget Vilkaar, ligesom der hyppigt blev givet Møde i de ledende Partiers Samarbejdsudvalg (Nimandsudvalget). Hver tredje Maaned

skulde Beretning om de internerede Kommunister afgives til Rigsdagens Kommunistudvalg. Der var ikke sket nogen Kursændring samtidig med Th. Jacobsens Indtræden i Ministeriet; de politiske Hovedlinier var afstukne allerede i April 1940. Men de egentlige Vanskeligheder ved at følge disse Linier udfoldede sig i hans Funktionstid af godt 2 Aar med den stigende nationale Agitation og den stigende Sabotagevirksomhed, begge Dele fremhjulpet af Svækkelsen i Aksemagternes militære Stilling, og navnlig med den Bekæmpelse af Kommunisterne, der vel var startet kort før hans Tiltræden, men som det blev hans upopulære Opgave at føre ud i Livet.

Til denne Udvikling, hvorved der supplerende henvistes til »Paa en Uriaspost«, kan føjes en i Bilagene til Beretning IV S. 60 trykt Skrivelse af 4. Maj 1947, der besvarede, naar og af hvem inden for dansk Administration den Mening fremførtes, at tyske Domstole kun havde Jurisdiktion overfor Personale af Værnemagten. Her redegøres for det af ham foranstaltede Møde i Udenrigsministeriet 12. April 1940 og et senere af 17. s. M., paa hvilket Dr. P. Munch fremførte nævnte Mening som støttet paa Folkeret og Tilsagnet af 9. April. Ved det første Møde, hvorom Beretning samme Aften blev givet Minister Unmack Larsen, havde man kompromismæssigt ladet danske Myndigheder faa Kompetencen i de »særlige Anliggender«, og Th. Jacobsen havde opnaaet Frigivelse af de mange tysk anholdte. De senere Forhandlinger laa udenfor hans Kendskab, indtil han selv tiltraadte i 1941. I Begyndelsen levede man paa Munchs af Tyskerne ikke anerkendte Doktrin. Naar Personer fra dansk Fængsel forlangtes udleveret til tysk Fængsel og Rettergang, skete det derfor under Protest. Men Th. Jacobsen var ikke tilbøjelig til at dele Anskuelsen og fik Bekræftelse herpaa ved en af Justitsministeriet og Udenrigsministeriet foretaget Undersøgelse, hvis Udfald var, at man ikke fandt folkeretlig at kunne afvise det tyske Standpunkt eller hævde, at Tilsagnet af 9. April 1940 havde haft Hensyn hertil. Dette meddeltes i Ministermøde og til Ni-

mandsudvalget og fik Statsraadets Tilslutning 27. Januar 1943.

De følgende Spørgsmaal fik han i Forvejen skriftlig tilsendt, men besvarede dem mundtlig, naar han var rede dertil.

Med Henvisning til Protokollatet af Ministermøde 16. Marts 1942 spurgtes der, om den daværende Justitsminister Th. Jacobsen paa noget Tidspunkt havde udkastet den Tanke at gennemføre en Lovgivning, hvorved *Dr. V. la Cour* kunde interneres saaledes som hævdet af denne i Bogen »For dansk Domstol«.

Ved Udgivelsen af disse Protokollater i Beretning IV har Th. Jacobsen S. 408 faaet tilføjet en supplerende Note stemmende med, hvad han mundtlig forklarede, nemlig at det drejede sig om at mønstre Mulighederne for at klare de Vanskeligheder, la Cour beredte Regeringen, der gerne vilde bevare hans Sag paa danske Hænder og gerne skaane ham, hvad han stillede sig uforstaaende overfor. Mulighederne var: at overgive ham til tysk Krigsret eller til Ophold i en tysk By, at skærpe vedkommende Straffelov med fremtidig Virkning, at give ham et Tilhold, at inddrage nyt Anklagestof i Straffesagen, der muliggjorde dansk Straf af en Størrelse, der vilde berolige Tyskerne, at give en Lov om Internering paa Grundlag af tidligere Straffedom. Fra den sidstnævnte Mulighed ligesom fra flere af de andre tog Thune Jacobsen selv straks Afstand.

I denne Sammenhæng kan omtales den anden i la Cours Bog fremsatte ligesaa løse Paastand, at Th. Jacobsen ved at tage Initiativ indenfor Ministeriet til at afskedige ham som Lektor (i Tilslutning til hans anden Domfældelse) kun handlede efter Anstiftelse af mig — altsaa et Angreb paa mig, men ogsaa paa Th. Jacobsen, der ligesom jeg har afvist det. Statsministeren skulde efter Aftale i Ministerraad afgøre, om Tidspunktet for Afskedigelsen skulde være før eller efter den forestaaende Højesteretsdom, og fik derfor under et af Th. Jacobsen arrangeret Møde Oplysninger af mig om Tiden for Sagens Foretagelse. Da la Cour af Høje-

steret havde faaet afslaaet sin Kære over Varetægtsfængslingen, var Domfældelsens Opretholdelse indiceret. Kun Afskedigelse før Dommen muliggjorde for Retten en Hensyntagen dertil ved Strafudmaalingen og i saa Fald i nedadgaaende Retning, hvilket jeg forklarede. En udenforstaaende Tredjemands Misforstaaelse har fremkaldt Uklarhed, og ogsaa her optræder Prof. Borum med Tugtens Ris grundet paa en grov Misforstaaelse, nemlig den, at la C. kun beklagede sig over det mindre Faktum: min Medvirken til, at hans Afskedigelse faldt før Dommen (hvad B. til Gengæld fremstiller som noget, han (B.) *mod* min Benægtelse kan godtgøre!) i Stedet for, at Klagen gjaldt Afskedigelsens Fremkaldelse overhovedet og kun paa den Maade fik nogen Mening. Som her nævnt er selve Sagen. Prof. Borum tager Opstilling mellem de udenfor staaende og uforstaaende, hvis Opfattelse jeg ikke har Ansvar for, da de bagefter selv har trængt sig paa.

Der spurgtes: Hvorledes forholder det sig med Deres Samarbejde med den som Stikker senere likviderede *Rudolf Christiansen?*

Det ønskes herunder oplyst:

a. Var der advaret mod den paagældende?
b. Blev han paa Justitsminister Unmack Larsens Foranstaltning afskediget?
c. Blev Samarbejdet senere genoptaget og paa hvilken Maade?
d. Hvilken Forbindelse havde daværende Trafikminister Gunnar Larsen hermed?

Forespørgeren havde aabenbart været galt orienteret. At Christiansen ikke blev afskediget paa Unmack Larsens Foranstaltning, var nemlig allerede en Følge af, at han ikke var blevet antaget i Rigspolitiets Sikkerhedstjeneste, som der her maatte være Tale om. Som omtalt S. 47 under Spørgsmaalet om von Kohl stoppede Unmack Larsen i Efteraaret 1939 den af hans Forgænger Steincke i Gang satte Organisering af nævnte Tjeneste og udtalte ved den

Lejlighed overfor Rigspolitichefen og Politiinspektør Strøbech sin Misfornøjelse med, at man havde været i Forbindelse med Rudolf Christiansen. Det havde man imidlertid overhovedet ikke været. Christiansen havde kun søgt at insinuere sig med sin Oplysningstjeneste, men var blevet afvist, da alle Efterretninger om ham var ufordelagtige baade karaktermæssig og teknisk. Han var gennem Aar kendt af Københavns Opdagelsespoliti, og Rigspolitichefen var gjort bekendt med, at han var Lykkejæger og Plattenslager, der kom med værdiløse Redegørelser og Planer.

Da derfor Christiansen i 1941 indfandt sig i Ministeriet, var Thune Jacobsen indstillet overfor ham i Overensstemmelse hermed. C. udviklede, at han arbejdede med en Plan om en Leje- og Byggeforening, hvorved der skulde kunne virkes til at hindre, at Medlemmerne faldt i Armene paa Kommunisterne. Han søgte Støtte hertil, men gik saa over til at tilbyde Politiet Oplysninger om Kommunisterne og deres Færd. Ud fra sit Syn paa C. fik da Th. Jacobsen den Tanke, at C. i sin Pengetrang og som den Mand, han var, kunde gaa til Tyskerne med et lignende Tilbud og derved fremkalde nye Tilfælde af Begæringer om Undersøgelse og Internering. For dette var der absolut ingen Interesse hos dansk Politi. Naturligvis var man nødsaget til officielt at bekæmpe kommunistisk Virksomhed, men i det Omfang, det var forsvarligt, kunde man lukke Øjnene. Maaden at holde C. borte fra Tjeneste for Tyskerne maatte være at betale ham for det tilbudte Oplysningsarbejde uden at gøre Brug deraf. Det maatte derfor arrangeres udenom Politiet, der iøvrigt heller ikke pekuniært kunde magte det. Men da Minister Gunnar Larsen paa et tidligere Tidspunkt paa Th. Jacobsens Foranledning overfor Udenrigsministeren havde stillet i Udsigt, at han gerne vilde stille Midler til Raadighed for Sikkerhedspolitiet af sin egen Lomme, ordnedes det saaledes, at han maanedlig udbetalte C. 500 Kr. og senere 1500 Kr., og at Meddelelserne tilgik Th. Jacobsen direkte. Denne tilintetgjorde dem overensstemmende med sin Plan, og der blev altsaa ingen Forfølgning sat i Gang paa Grund-

lag af dem. Dette gjaldt ogsaa et Tilfælde, hvor det senere viste sig, at en Meddelelse ved en Hændelse, hvis Aarsag ikke kunde oplyses, var videregivet til Statsadvokat Hoff, med hvem Indholdet dog ikke senere blev drøftet. C.s Skæbne var iøvrigt Thune Jacobsen ubekendt. Hvis han har været Stikker overfor Tyskerne, bekræfter det kun Politiets Bedømmelse af ham.

Der spurgtes: Hvilken nærmere Forbindelse har De haft med den tyske Agent *von Kohl*, hvorfor optog De denne Forbindelse, og paa hvilken Maade udviklede den sig?

Det ønskes herunder oplyst:

a. Var der advaret mod den paagældende?
b. Blev han afskediget paa Justitsminister Unmack Larsens Foranledning?
c. Blev han senere genantaget?
d. Hvilket Arbejde udførte han?
e. Hvilke Forhandlinger foregik der?

Besvarelsen heraf nødvendiggjorde en Fordybelse i Rigspolitiets første Aars Historie og forskellige Brydninger indenfor Politiet. Politilov 18. Maj 1937, der ophævede det kommunale Politi og skabte det statsansatte Enhedspoliti, afgav kun Fundamentet, nemlig det økonomiske, for et organisk Rigspoliti. Rigspolitichefen skulde tilvejebringe dette sidste. En første Opgave var at sammensmelte Københavns Politis og det tidligere Statspolitis Registratur. Gennem besværlige Forhandlinger naaede man til, at Justitsministeriet henlagde de samlede Registraturer under Rigspolitichefen som »Rigsregistraturen«. Endnu vanskeligere var den tilsvarende Opgave med den tekniske Afdeling, der for Tiden var knyttet til Københavns Opdagelsespoliti. Københavns Politidirektør I. Stamm ønskede denne Afdeling udvidet til at omfatte hele Landet men stadig som underlagt ham. Ministeriet underlagde den dog Rigspolitichefen, og den fik senere forskellige Distriktsafdelinger. Allerede i 1938 var man imidlertid klar over, at der var Fare for en Krig. En Centralledelse for Politiet under Rigspolitichefen til Be-

kæmpelse af Spionage og anden statsfarlig Virksomhed maatte derfor anses for nødvendig. For København varetoges disse Opgaver af dets Opdagelsespoliti i en speciel Afdeling, og Rigspolitichefens Plan om en tilsvarende enhedsmæssig Ordning af dette tredje Omraade vakte megen Misfornøjelse i den bestaaende Organisation, saa at Forhandlingerne blev langvarige. Ministeriet fremmede imidlertid Planen. En Udvidelse af Kriminalpolitiet med Henblik paa denne Opgaves Løsning blev lovfæstet, og der oprettedes i Foraaret 1939 en Stilling som Politiinspektør hos Rigspolitichefen til at lede og organisere disse specielle Funktioner, hvortil antoges senere Kriminaldommer E. Strøbech, medens Louis von Kohl i Sommeren knyttedes dertil med Opgaver indenfor Informationstjenesten. Antagelsen af von Kohl skete efter Forhandling med daværende Justitsminister Steincke, der havde sat sig ind i hans Forhold bl. a. gennem en indgaaende Beretning, som han havde afgivet, og gennem førte Samtaler med ham. Dette havde givet Steincke et stærkt Indtryk af, at han havde et oprigtigt Ønske om at virke til Gavn for sit Land og sad inde med en rig Erfaring om tyske Forhold, der netop nu kunde være os til Gavn under de truende Udsigter for Verdensfreden. At finde egnede Medarbejdere indenfor Sikkerhedspolitiet, hvor den stille Kontorcheftype ikke gør Fyldest, er forbundet med Vanskelighed. Der kræves her baade Verdenserfaring og høj Intellekt. Th. Jacobsen var forøvrigt selv fra tidligere Tid fordelagtig bekendt med von Kohl, bl. a. gennem dennes tidligere danskfødte Hustru.

Den 23. Oktober 1939 fremsendte saa Københavns Politi et Memorandum til Justitsministeriet med forskellige Oplysninger om von Kohl, der skulde mistænkeliggøre denne. De gennemgik dels hans Personalia og tidligere Virksomhed dels hans seneste Forhold, fremsatte ingen direkte Sigtelse mod hans nationale Paalidelighed men betonede dels hans Tyskvenlighed under forrige Krig dels hans inden Ansættelsen ved Sikkerhedstjenesten daarlige økonomiske Stilling. I Memorandumet, der indeholdt mange Fejl

og Misforstaaelser, var det iøvrigt overset, at von Kohl efter Nazistyrets Fremkomst var traadt i Modsætning til det. Fremsendelsen maatte opfattes som et Led i Københavns Politis Bekæmpelse af Efterretningsvæsenets Organisation og kom ogsaa til at virke saaledes. Den for godt en Maaned siden tiltraadte Justitsminister Unmack Larsen, der var ubekendt med sin Forgængers Relation til det personelle, stoppede det i Udvikling værende Organisationsarbejde og dimitterede saavel Strøbech som von Kohl. De nye orienterende Forhandlinger om en Organisation af Sikkerhedspolitiet afbrødes faa Dage efter af Besættelsen.

Th. Jacobsen svarede Nej til Spørgsmaal a, der maaske var en Misforstaaelse af det først senere fremsendte Memorandum. Von Kohl naaede i Virkeligheden ikke at blive sat rigtig i Arbejde; han foretog et Par Rejser i Jylland, paa den ene sammen med en Kriminalbetjent. Der aflagdes udførlig Rapport, der vistnok forelagdes Ministeriet. Der blev intet oplyst til at indicere, at han ikke loyalt varetog danske Interesser. Da han pludselig blev bragt ud af Sikkerhedspolitiet paa Grund af en Aktion, som formentlig tjente andre Formaal, mente man det rigtigst, at han fik anden Ansættelse under Politiet nemlig saaledes, at han mod maanedligt Honorar af 300 Kr. antoges til Behandling af Spørgsmaalet om fremtidig Udsendelse af Aarsberetninger fra Politikredsene. Samtykke hertil gaves af Justitsminister Harald Petersen i Skrivelse af 16. Oktober 1940. Det vil ses, at hele Spørgsmaalet angaar Tiden før Ministeransættelsen. Med Hensyn til Kohls Betegnelse som tysk Agent bemærkes, at han ved Byretsdom af 29. Marts 1949, der er under Anke, er straffet for unationalt Forhold i Foraaret 1941 og senere.

Der spurgtes: Fra hvilket Tidspunkt overtog det danske Politi *militære Bevogtningsopgaver* af særlig Interesse for den tyske Værnemagt (Vagt ved Broer, Jernbaner, Kyster o. l.) og hvilke Drøftelser gik forud herfor inden for Regeringen? Kun det Th. Jacobsen som Minister vedkommende omtales:

Den 7. November 1942 krævede General Hanneken i Anledning af øvet Sabotage indrettet en Banebeskyttelse ved Beboerne paa Jernbanestrækningen Humlebæk—Helsingør. En saadan indrettedes foreløbig af Politiet til 14. s. M. Fra tysk Side gentoges da Kravet om nævnte civile Bevogtning, men derefter udkastedes Tanken om et særligt Bevogtningskorps for en Række Hovedlinier m. v. Der forhandledes herom mellem Justitsministeriet og Trafikministeriet. Et Ministermøde var inde paa Muligheden af at anvende Militæret, men Hæren ønskede ikke dette, som man fra tysk Side var villig til øst for Lillebælt. I Begyndelsen af Januar 1943 forelagde Justitsministeren imidlertid paa et Ministermøde den Ordning, at Jernbanernes Hovedstrækninger skulde bevogtes af indtil 475 Jernbanemænd og 765 Politibetjente. Fra tysk Side tiltraadtes Planen, naar der indførtes enkelte Forbedringer, og efterat Finansudvalget havde sluttet sig til Indstillingen, der betød en stor Besparelse, traadte Ordningen i Virksomhed.

Der spurgtes: Er der fra tysk Side stillet specificerede Krav om bestemt *Reglement for Kommunisternes Indespærring?*

a) I saa Fald hvornaar første Gang og hvilken skriftlig Dokumentation findes for Kravenes Indhold?
b) Er Gennemførelse af saadane eventuelle Krav nogensinde søgt kontrolleret fra tysk Side?

Svaret gik ud paa, at der straks 22. Juni 1941 forlangtes, at de anholdte Kommunister skulde forvares enkeltvis og ikke maatte løslades uden Billigelse fra tysk Side. Forinden Horserødlejren i Oktober 1942 genaabnedes efter de forvaredes Overførelse til Vestre Fængsel, besigtigedes den af Regierungsrat Dr. Stahlmann og Polizeiattache Dr. Fest ledsaget af Departementschef Eivind Larsen og Statsadvokat Hoff, og i en Skrivelse af 25. September 1942 gav Tyskerne derpaa en Række indskrænkende Forskrifter. Det er givet, at man fra tysk Side nøje fulgte Kommunisternes Forvaring. Det ses saaledes, at Gesandtskabet ved Dr. Fest i December 1941 ønskede Underretning om Reglerne for

Besøg, og om Slægtninge kunde faa Rejseudgifter dækket; han fik desuden et Eksemplar af Husordenen. Den 10. Februar og igen den 14. September 1942 besværede Stahlmann sig over, at der ved en Kommunists Begravelse i Vejle bl. a. var Krans fra internerede Kommunister i Vestre Fængsel, og 7. August s. A. ønskede Stahlmann undersøgt, at disse sammen afsang Internationale.

Der spurgtes: Hvilke Instruktioner har Justitsministeriet givet Politiet vedrørende Bekæmpelsen af »*Faldskærmsagenter*« og andre Personer i allieret Tjeneste?

Der henvistes til Ministeriets Cirkulærskrivelse af 7. Marts og 18. August 1942 og 13. August 1943 og gaves følgende Fremstiling.

Landsættelse af engelske Faldskærmsagenter fra Flyvemaskiner konstateredes første Gang i Nærheden af Haslev i Slutningen af December 1941. Abwehrstelle Dänemark anmodede 26. Januar 1942 Statsadvokaten for særlige Anliggender om at aftale Formen for Samarbejdet mellem dansk Politi og tysk Militær paa dette Omraade. De paagældende civilklædte Enkeltpersoner opfattedes som Spioner, se Haagerkonventionens Landkrigsreglement Bkg. Nr. 37 af 20. Januar 1910, Art. 29—31. Efter Aftalerne af April 1940 skulde politimæssig Undersøgelse, Anholdelse og Fængsling af saadanne ske af dansk Politi, og Hvervet kunde ikke afvises som en militær Opgave. Dette vilde ogsaa have medført tysk Militærs Overtagelse af andre Opgaver som Kontrol med Vejfarende, Jernbanestationer og -linier, Rutebilstationer m. v., som man hidtil havde holdt det udenfor med de tilhørende Husundersøgelser, Afhøringer, Ransagninger og Anholdelser af danske Statsborgere. Tyskerne vilde derved let være kommen ind paa at etablere et egentlig eksekutivt Politiapparat Gestapo i Danmark, som hurtig kunde brede sin Virksomhed til et videre Omraade navnlig saaledes, at herboende Hjælpere blev stillet for tysk Krigsret. Man lagde under Forhandlingen særlig Vægt paa at opnaa et Forhaandstilsagn om dansk Behandling, fordi tysk Krigsret maatte ventes at betyde en

straks eksekveret Dødsdom. Dette Ønske afvistes dog, men det lovedes at Faldskærmsagenter af dansk Nationalitet, der paagrebes af dansk Politi, ikke vilde blive henrettet. Dette bekræftedes i Skrivelse af 20. April 1942. Faldskærmsagenter paagrebes i to Tilfælde i Efteraaret 1942 af dansk Politi, men omkom — en tog Gift, en anden blev skudt efterat have skudt paa Politimændene. I December s. A. paagrebes 3 danske Faldskærmsspringere under paafølgende Forsøg paa Udrejse til Sverige. De forlangtes udleveret for at føres til Tyskland, hvor de vilde blive skudt, idet man overfor en ny Befaling herom fra Hitler personlig ikke kunde holde Tilsagnet af 20. April. Det opnaaedes dog, at de kun anbragtes i et Fængsel i Berlin, og Kapitän zur See Howaldt rejste til Berlin for at udvirke Lempelsen; de overlevede alle Kapitulationen. For Fremtiden kunde Tilsagnet imidlertid ikke gælde. Man undlod ikke at lade dette være bestemmende for Orienteringen af vedkommende Politifolk i forekommende Tilfælde, men det ansaas ikke for hensigtsmæssigt at forandre den staaende Instruktion. I Marts 1943 forekom det Tilfælde, at en Mand, der var anholdt paa Grund af Besiddelse af Pistol, viste sig at være Faldskærmsspringer. Han førtes til Tyskland men overlevede ogsaa Kapitulationen. Paa given Anledning indskærpedes det Civilpersoner at underrette Politiet om saarede, skibbrudne o. l. tyskfjendtlige Militærpersoner.

Angaaende Professor *Ole Chievitz' Arrestation* for ikkekommunistisk Modstandaktion stilledes følgende Spørgsmaal:

a. Er den officielle Meddelelse af 10. December 1942 om Arrestationen, der er udsendt gennem Udenrigsministeriet, udfærdiget i Justitsministeriet?
b. Hvorledes stemmer Forklaringen om, at Arrestationen af O. C. var en ren og skær tysk Foranstaltning, overens med Ordene »... C., der overfor det danske Politi har afgivet en Forklaring ...« i den officielle Meddelelse af 10. Dec. 1942?

c. I Meddelelse af 10. Dec. 1942 staar: »... han vil nu ved dansk Domstol blive draget til Ansvar herfor ...« Hvilken Garanti havde man paa daværende Tidspunkt for, at de anholdte vilde blive stillet for dansk Domstol?

Der svaredes

ad a. Meddelelsen, der udsendtes af Udenrigsministeriets Pressebureau, var udfærdiget af dette Ministerium i Samraad med Justitsministeriet.

ad b. Straks efter den stedfundne tyske Arrestation toges Initiativ til O. C.s Løsladelse eller Overgang til dansk Jurisdiktion, hvilket forudsatte Oplysning om Sigtelsen og eventuelt Sandsynligheden af dansk Domfældelse. I Overværelse af to danske Politimænd og tysk Kriminalkommissær Spahn erkendte O. C. i Vestre Fængsels tyske Afdeling Rigtigheden af de tyske Rapporter, og gentog det derpaa uden tyske Vidner. Dette skete 10. December 1942.

ad c. Der forelaa et Tilsagn om Sagens Overgivelse til dansk Jurisdiktion, og den offentlige Meddelelse vilde gøre Overholdelsen heraf mere sandsynlig. Paa dette Tidspunkt var endnu kun meget faa Sager blevet endelig unddraget dansk Jurisdiktion og slet ingen af samme Karakter som den foreliggende. Dertil kom, at man i de Forhandlinger, der førtes for at dæmme op for Tyskernes Tilbøjelighed til selv at overtage Jurisdiktionen, netop paa dette Tidspunkt syntes at møde Forstaaelse for, at en Tilbageførelse til den tidligere Tilstand var nødvendig. Faktisk kulminerede de tyske Anholdelser før 29. August 1943 ogsaa omkring 1. December 1942, da der sad 85 Varetægtsfanger hos Tyskerne, hvoraf Størstedelen senere blev ført tilbage til dansk Jurisdiktion.

Af de til nu stillede Spørgsmaal maa følgende, der delvis ikke vedkom Th. Jacobsen som Minister, nøjes med lige at nævnes

om direkte Forhandling med Tyskerne som Rigspolitichef,

om Systemet for Arrestation af Kommunister 22. Juni 1941,

om at stille til Appel i Horserødlejren og om Infirmeriet sammesteds,
om Opbrænden af Dokumenter i Rigspolitiets Arkiv,
om Hærens Afslag paa at bevogte Jernbaner m. v.,
om Interneringen af Englændere og Amerikanere,
om Th. Jacobsen havde udtalt sig for fortsat Internering efter Krigen (benægtet),
om nogle Vidner i la Cours Sag,
om tysk Brug af Vestre Fængsel,
om Paalæg om at oplyse Kandidatlister etc. fra Dansk Samling,
om to Overbetjentes Rejse til Sverige i 1943 (efter Th. Jacobsens Afgang),
om nogle Personer i »Glumsøsagen«,
om Prof. S. Hurwitz skulde have været interneret i 1941,
om Understøttelsen af internerede Kommunisters Familier (vedkom Socialministeriet, se Beretning VIII).

Tilbage staar endnu en mindre Række Spørgsmaal. Naar allerede mange af de foran omtalte maatte siges at ligge langt ude i Periferien for en Undersøgelse med det Formaal at samle Stof til en Rigsretsanklage, gælder dette ikke mindre om, hvad der er tilbage i Puljen. Nogle af dem betød kun en March paa Stedet ved at angaa Ting, som der allerede var redegjort for, eller det var smaa Problemer, der ikke skulde synes at kunne volde Tvivl. Dette gjaldt saaledes den Skrivelse fra Udenrigsministeriet, der under den sidste Retssag mod V. la Cour gennem Justitsministeriet fremsendtes til Forelæggelse for Retten, og hvori der med anklagende Tendens var redegjort for la Cours Forhold under Udenrigsministeriets tidligere Berøringer med ham. Denne Fremsendelse var simpelthen et Led i Anklagen med Sigte paa Strafudmaalingen, og Th. Jacobsen havde tidligere principielt redegjort for, at Haandhævelsen ved Domstolene maatte opretholdes som en normal og alvorlig ment Virksomhed, som Myndighederne ikke kunde sabotere. Da la Cour havde gjort denne Begivenhed til Hovedemne for en hel Bog, kunde det paa den anden Side ikke være Th.

Jacobsen imod at faa Lejlighed til at gentage sit Standpunkt.

Naar der blev spurgt, om han nogensinde havde sagt Nej til et fra tysk Side fremsat Krav og fastholdt et saadant Nej, saa maatte han afvise at gaa ind i en Opremsning af Enkelttilfælde, der kunde faa Udseende af at skulle være udtømmende, og han kunde henvise til sin tidligere givne almindelige Udvikling, se S. 40. Her havde han forklaret, hvorledes Regeringens og hans principielle Program at gøre Modstand mod og krydse Tyskernes Planer og Ønsker normalt ikke lod sig løse blot ved at indtage en afvisende og saa iøvrigt passiv Holdning, men at Taktikken maatte være at føre Tyskerne om Hjørnet eller afspise dem med en Skinopfyldelse, hvor man ikke kunde forhandle sig fri for Kravet. 28. August 1943 tilsluttede han sig de øvrige Ministres Opfattelse, at man nu maatte sige fra, og naar han under dette Ministermøde havde taget Ordet for at gennemgaa de tyske Krav og udtale sig om, hvilke af dem der vilde kræve Lovændring, og hvilke ikke, havde han opfattet det som en justitsministeriel Pligt at oplyse dette formelle Punkt, men det var ikke Udtryk for en anden reel Linie end den, V. Buhl her tog Ordet for.

Det var en ren og skær Gentagelse, naar der spurgtes om, hvorfor der skulde gives en Lov til Legalisering af Indespærringen af Kommunister. Herom var der sagt tilstrækkeligt under det første Spørgsmaal S. 20.

Noget lignende gjaldt Spørgsmaalet, hvad der var Hovedformaalet med Kommunistanholdelserne, men det kunde give Anledning til nogle Tilføjelser. Loven angav, at Frihedsberøvelsen skulde tjene »Statens Sikkerhed eller dens Forhold til fremmede Magter«. Denne fra Straffelovgivningen hentede Vending burde i Stedet for »eller« have sagt »og«, da Hensigten var at understrege begge Momenters Samvirken. Som et andet Motiv havde været nævnt, at Kommunisterne selv stod sig ved at undergives dansk i Stedet for tysk Bevogtning. Dette kunde betegnes som et Biformaal, som noget, der lettede Beslutningen om at gøre

det store Indgreb i den personlige Frihed. Ganske skævt var det imidlertid at ræsonere saaledes, at da Formaalet at skaffe dansk Bevogtning ikke kunde realiseres efter 29. Aug. 1943, burde Lejren officielt være aabnet. Logikken kunde ikke føre længere end til, at nye Interneringer efter nævnte Dag ikke kunde foretages. Men om de bestaaende kunde bortfalde, var et nyt og særligt Spørgsmaal. Naar der spurgtes, om præventive Hensyn — altsaa Formaalet at afholde nogen fra en uønsket Virksomhed — ikke havde spillet ind ved de talrige Arrestationer omkring 28. August, se S. 30, var det vel ikke Th. Jacobsens Sag at oplyse Tyskernes Tanker hermed. Da de tagne faa Dage efter gaves fri, tydede det ikke paa præventive Formaal; det afgørende var, at de var bragt i Tyskernes Magt og kunde bruges som Gidsler.

Ganske teoretisk var ogsaa Spørgsmalet om Th. Jacobsens Betegnelse af Besættelsen som frivillig; det viste sig, at denne Betegnelse for ham kun var Modstykket til en krigerisk Besættelse, altsaa en fredelig.

Svaret S. 36 til Spørgsmaalene om dansk Politi og Gestapo havde allerede fastslaaet, at der intet Samarbejde var, og at Forsøg paa at etablere et saadant var afvist. Det var derfor overflødigt paany at stille Spørgsmaalet, og det samme gjaldt dette, om Udlevering af danske fængslede til Tyskland var sket under Protest. S. 41 er oplyst om den skiftende teoretiske Opfattelse af dette Retsspørgsmaal. Man ønskede Oplysning om Forarbejder til en mulig Undtagelseslov ved tysk Sammenbrud. Svaret gik ud paa, at der 1940—41 sammen med Krigsministeriet var forberedt en Lov til Opretholdelse af Ro og Orden ved Krigens Ophør, og da der 1942 af Tyskerne ønskedes forberedt en Ordning i Tilfælde af Indfald i Jylland, havde der været forhandlet om en Fuldmagtslov for Regeringen, men Sagen stilledes i Bero. Yderligere oplystes paa Forespørgsel, at Rigspolitiets Sikkerhedstjeneste i 1939—40 gennem Postvæsenet havde ønsket meddelt, hvem der abonnerede paa visse kommunistiske Blade, og at der ikke før 29. Aug. 1943

forelaa Tilfælde af tysk selvtægtsmæssig Fjernelse af Fanger fra danske Fængsler. Der redegjordes for, at Th. Jacobsen med Samtykke af Ministerraadet i Foraaret 1943 havde forsynet Politiet med Vaaben og Ammunition for at fyldestgøre et uafviseligt Behov paa et Tidspunkt, da der kun forelaa Udkast til den senere Lov herom af 19. Juli 1943, hvis Forelæggelse holdtes tilbage til efter Valgene.

Landsretssagfører Erik Reitzel-Nielsen, København, der var Formand for Juristforbundet og Redaktør af dettes Tidsskrift Juristen, var blevet nationalt upopulær mellem mange Jurister som Følge af Bestyrelsens Tilstedeværelse i Berlin 1. Marts 1941 for at deltage i Dannelsen af det internationale Retskammer som et Organ for fagligt juridisk Samarbejde; heri deltog iøvrigt Th. Jacobsen. Det tyske Juristforbund, hvis Formand Rigsminister Frank i 1939 havde aflagt et officielt Besøg i København, ønskede Retskammeret oprettet, skønt det først efter Krigen vilde kunne udfolde nogen Virksomhed. Da der inden Krigen fra dansk Side var indledet Forberedelser hertil, saaledes at R.-N. stod som Formand for Arbejdsudvalget, havde Udenrigsministeriet, hvis Skøn Bestyrelsen mente at maatte underkaste sig, bestemt holdt paa, at der maatte gives Møde; hermed ophørte denne Forbindelse. For R.-N. medførte den rejste Stemning imidlertid, at han kom ud af sin Stilling i et Sagførerfirma, og Tyskerne nærede principielt Interesse for, at Tab af denne Art dækkedes. Dette kom frem noget efter, at R.-N. havde søgt Støtte hos Th. Jacobsen i Anledning af forestaaende Opsigelse, hvilket foranledigede et forgæves Mæglingsforsøg fra Th. Jacobsen overfor R.-N.s Chef. Sagen gik til Ministerraadet, og der skaffedes R.-N. midlertidig Ansættelse under Statsministeriet og Justitsministeriet. Om R.-N. under dette havde søgt Støtte fra tysk Side, var Th. Jacobsen ubekendt; han havde fraraadet ham det. Forespørgselen angik Ansættelsen og »gentagne Henvendelser til Sagførerraadet«. Dens Form gav Th. Jacobsen Anledning til følgende Protest mod »talrige Spørgsmaal fra samme Side«: »Man paastaar — uden at det har Hold i Vir-

keligheden —, at jeg har handlet saa eller saa, og ender saa med at spørge om en Motivering derfor fra min Side«.

Ved forskellige Lejligheder — i Dagspressen, i Værker fra Besættelsestiden eller under Retsforhandlinger — havde der været fremført Kritik, der ikke var berørt i Kommissionen, men som Th. Jacobsen gerne ønskede at benytte denne til at gøre op med. 16. Maj 1947, da Udspørgningen ansaas sluttet, fremdrog han derfor følgende Punkter, tildels bilagt med Breve.

1. I Sommeren 1940 anmodedes han af Scavenius om at gaa ind i dansk-tysk Forenings Bestyrelse, og det støttedes af Stauning. Da Kongens Kabinetssekretær i en senere Samtale oplyste, at Kongen ikke af Stauning havde været adviseret om Stiftelsen og ikke var glad ved Foreningen, bad Thune Jacobsen Kongen forespurgt, om han ikke burde træde tilbage, men fik hertil meddelt et benægtende Svar.

2. Folketingsmand Hartel skulde have udtalt, at Th. Jacobsen henviste ham til at benytte Kanstein under Intervention til Fordel for den for Blodskam sigtede Grev Knuth. Det rigtige var, at Hartel henvistes til hos Kanstein, der ogsaa havde interesseret sig for Knuth, at erfare, at dette var forgæves, og at Sagen vilde gaa sin Gang.

3. »Stud. jur.« havde skrevet, at Th. Jacobsen ved en Sammenkomst 10. Marts 1942 i Journalistforeningen var gaaet ind for Frikorpsene og havde angrebet Journalisterne for deres Omtale af dem. Et Brev fra Journalistforeningens Formand godtgjorde Talens danske Karakter.

4. Sysselleder E. J., der som Medlem af SS var eksterritorial, var i 1943 valgt til Folketinget. Ved Valgbrevets Prøvelse havde Indenrigsministeren tilkaldt Justitsministeren, og ifølge Harald R. Martinsen (»Kampen for Danmark«) hævdede denne i Modsætning til Udvalget, at der i Grundloven ikke stod noget, der var til Hinder for en Godkendelse, men denne Mening blev »fejet til Side«, og han fik »Paalæg« om at drøfte Sagen med Dr. Best. Det rigtige var, at Udvalget gerne ønskede, at E. J. kunde bevæges til at udtræde af SS eller opgive Mandatet, saa at

man undgik at indstille Valget til Kassation, da, som Th. Jacobsen gjorde opmærksom paa, vel Grundlovens Aand men ingen udtrykkelig Udtalelse deri stred mod Godkendelsen. Ligesom hans Møde i Udvalget var en Tjeneste, han gjorde dette, var Henvendelsen til Dr. Best endnu mere en saadan. Takket være Kansteins Mellemkomst førte den til E. J.s Udtræden af SS. Man kan kalde dette Træk ubetydeligt; den giftige Tendens i Beretningen var desværre typisk.

5. Noget lignende gælder Svend Carstensens Indtryk (»7 Aar i Søgelyset«), der angaar Th. Jacobsen som Rigspolitichef i en Uniform, der helt mindede S. C. om SS Politiet, og som Taler ved Teltholderforeningens traditionelle Fest paa Dyrehavsbakken i Juni 1943, som S. C. »ækledes ved«. Et Brev fra Foreningens Formand oplyser om hans danske Indtryk af denne alvorlige Tale, og hvad Brugen af Uniform angaar, skyldtes den ikke tysk Efteraben, men en af Justitsministeriet truffet almindelig Foranstaltning, som Forholdene gjorde paakrævet.

6. Bladet Informations Omtale af Brevet til Nebe er omtalt S. 38. Det omtalte Dr. Best fordelagtigt, og Hensigten var, at det skulde vises til B., hvad ogsaa skete. Det omtalte nogle Gavepakker til Nebe, der skyldtes dennes Støtte til den i Tyskland internerede Politimester Welhaven fra Oslo. Nebe og hans Familie henrettedes siden efter Attentatet paa Hitler.

Dette frivillige Bidrag til Beretningen var Th. Jacobsens sidste. Som Titlen lyder, omfatter Beretningen Justitsministeriet under Besættelsen og derfor ogsaa Tiden fra April 1940 til Juli 1941, da Th. Jacobsen endnu ikke var Minister. Den standser ikke en Gang ved den egentlige Ministertid, og Bilag 1 indeholder f. Eks. en 80 Sider stor Redegørelse for den særlige Statsadvokaturs Virksomhed fra 29. Aug. 1943 til 19. Sept. 1944. At udsondre og begrænse sig til, hvad en eventuel Rigsretssag mod Th. Jacobsen vilde have Brug for, har der slet ikke været Tale om. Indsamlingen af det store og omhyggelig ordnede Materiale vil glæde Historikeren, for hvem den medgaaede Tid er lige-

gyldig. For Dagen og Vejen vil den her meddelte Kvintessens af Stoffet være tilstrækkelig. Ved Besvarelsen af de halvhundrede Spørgsmaal, der stilledes ham, var Th. Jacobsen endnu i sin fulde Kraft, og hans omhyggelig udarbejdede Svar fremkom saa hurtig, som Ministeriet kunde fremskaffe Materialet. Men de, der vil have det personlige Indtryk af Klarhed og Redelighed, som hans skriftlige og mundtlige Udtalelser giver, maa gaa til Aktstykkerne og de stenografiske Referater.

For Bedømmelsen af Th. Jacobsen som Repræsentant for det legale Styre er jeg tryg, og jeg slutter med hans egne Ord — udtalt til mig en Maaned før hans Død — om Modtagelsen af hans Uriaspost: »Selv om jeg havde kunnet undgaa at blive sat ud af min Stilling og havde kunnet undgaa min Sygdom, fortryder jeg ikke mit Valg under Forudsætning af, at man ikke havde kunnet faa en anden, der ligesaa godt som jeg kunde have udført Hvervet«. Nogen ligesaa god endsige bedre kunde sikkert ikke være sat ind paa Opgaven. Han vil faa sin ærefulde Plads i vor Historie.

P. KNUTZEN

P. Knutzen, der siden Befrielsen havde været sat ud af Funktion, var først under Undersøgelse for Overtrædelse af Landsforræderiloven. Dette frafaldtes og afløstes af Tiltale for Tjenestemandsdomstolen efter Lov 7. Juli 1945 om nationalt uværdig Optræden. Den endelige Dom, der 27. Januar 1948 afsagdes i Ankeinstansen af en Højesteretsdommer og to Tjenestemænd, lød paa Skyld i nævnte Forhold og idømte Embedsfortabelse, men med Pension. Den 23. Februar 1949 afgik han ved Døden; Dommen har han refereret med Kommentar i sin Bog 40 Aar i Statens Tjeneste (1948).

I Sommeren 1948 tog jeg mig for at undersøge, om Loven helt og holdent lagde Udformningen af Begrebet nationalt uværdig Optræden i de indsatte Specialretters Haand, eller om objektive Fortolkningsdata nærmere bestemmer dets Rækkevidde. Jeg besvarede det sidste med Ja. Det videre Spørgsmaal, om den foreliggende Dom havde anvendt en principielt rigtig Fortolkning, besvarede jeg med Nej. Denne Anskuelse fremlagde jeg i en Artikel, som jeg gav Titlen »En Dom og dens Virkning«, idet jeg ogsaa som et formildende Træk — P. Knutzen levede jo endnu — fremdrog, at Domme undertiden erfaringsmæssig ikke »bider« paa Opinionen. Roskilde Avis, der overfor Knutzen havde været paa Linie med Christmas Møller, optog Artikden, efter at tre københavnske Blade ikke havde fundet den aktuel, ligesaa Jernbanetidende. Den havde følgende Ordlyd:

»*En Dom og dens Virkning.*

Erfaringen viser, at ikke alle domfældende Domme, selv om de anses for juridisk rigtige, øver en Virkning paa Opinionen, der svarer til deres Indhold. Eksempelvis kan anføres Højesterets Dom af Januar 1842, der sendte Orla Lehmann i 3 Maaneders Fængsel for hans Tale paa Falster for Indførelsen af en fri Forfatning, men som bevirkede et Fremskridt for Friheden, Rigsretsdommen af 17. Juni 1910, der ikendte Sigurd Berg Bøde for mangelfuldt Sparekassetilsyn, men som ikke slog ham ud som fremtidigt Ministeremne, og Højesterets Dom af 29. September 1923, der straffede Bestyrelsesmedlemmerne i Landmandsbanken med svære Bøder, en enkelt (H. P. Prior) endog med 120 Dages Fængsel paa Fangekost, for Udsendelse af et urigtigt Bankregnskab. Overformynder M. P. Friis og Departementschef Riis-Hansen maatte ganske vist opgive deres Embeder, men nogle Aar senere fik de Stillinger som Formand for Overfredningsnævnet og som Forligsmand m. m. Forpagter Sonne blev i sine mange betroede Stillinger, og det samme var delvis Tilfældet med Prior. Deres bevarede Anseelse fik Udtryk i de Dekorationer, de senere modtog, Riis-Hansen i 1931 som K[1], Sonne i 1929 som K[1], i 1936 som S. K., Richelieu og Friis havde i Forvejen denne Dekoration.

Da Generaldirektør P. Knutzen for nylig ved Tjenestemandsdomstolens Appelinstans fradømtes sin Stilling med Bevarelse af Pension, blev det af Pressen i Almindelighed taget til Efterretning i Stilhed. Men i to Kronikker i »Politiken«, senest af 6. Juli, rettede Professor, Dr. phil. Aage Friis et meget stærkt Angreb paa Dommen og Dommerne, idet han med kraftige Farver malede en politisk Baggrund. Dommen er ogsaa efter min Mening saa betydningsfuld, at den fortjener sin Kommentar, men jeg vil foretrække at levere denne som en Undersøgelse af dens Begrundelse, dens Hjemmel i Loven og dens Rækkevidde og — som antydet — forenet med en historisk Belysning af Domme og deres Virkning.

Loven af 7. Juli 1945 og dens Forarbejder yder i al Korthed Fortolkningen visse Holdepunkter. Teksten angiver Forseelsen som »i og udenfor Tjenesten at have udvist uværdig national Optræden« (i Brugen omsat til »nationalt uværdig Optræden«), medens Bemærkningerne siger, at Udtalelser afgivne under rent private Forhold naturligvis ikke omfattes af Ordene, og at disse navnlig tager Sigte paa Tilkendegivelse af stærk Sympati for Besættelsesmagten.

Ved Anvendelsen kunde Fortolkningen efter mit Skøn gaa to forskellige Veje: en, der gav Loven et snævrere Omraade, og en, der ramte videre. I første Tilfælde lagdes Vægten paa Tjenestemandens Sindelag, i sidste tillige paa andres Indtryk af hans Optræden. Naar det ved Forelæggelsen blev sagt, at Lovforslaget skulde ramme Brud paa Tjenestemandens særlige Troskabsforhold, peger dette i Retning af det første. Det snævrere Omraade er da Handlinger, der godtgør tyskvenligt Sindelag og er Brud paa Troskabspligten. Her spørges ikke om, hvad Handlingen synes at være, men om, hvad den efter sin Mening er. Den videregaaende Forstaaelse medtager udover dette saadanne Tilfælde, hvori Tjenestemændene har forarget ved en Optræden, der har taget sig ud som Udtryk for Tyskvenlighed, hvad Tjenestemanden har indset eller burdet indse, og forudsat, at Nødvendigheden ikke dikterede hans Optræden.

Idet jeg holder mig til Ankeinstansens Udtalelser i de 9 Tilfælde af Domsfældelse og til dens almindelige Udtalelser, maa jeg komme til, at Dommen har anlagt den videregaaende Fortolkning og overalt har set sig henvist til at gøre Brug af den. Den almindelige Udtalelse afviser nemlig som betydningsløs Tiltaltes Fremhæven af ikke at have haft Sympati for Tyskerne og kun at have forfulgt danske Formaal og fortsætter med at betegne det som afgørende, »hvorvidt den udviste Adfærd, naar alle foreliggende Omstændigheder tages i Betragtning, var nationalt uværdig og derved egnet til i videre Kredse at fremkalde Forargelse i national Henseende eller egnet til at svække det nationale Sammenhold«. Ved de fleste af Forholdene kommer det

samme frem som speciel Motivering, saaledes ved Stiftelsesforedraget (»Broderhaanden«): »Ordene var meget krænkende for nationale Følelser og nationalt uværdige«, Forordet til et oversat Skrift: »maatte indse, at Udsendelsen fra dansk Side maatte blive opfattet som Propaganda«, Modtagelse af Indbydelse til tysk Officerskasino: det betones, at der ingen Nødvendighed forelaa, Overværelse m. v. af tyske Koncerter ved Kontorerne: klar over, at det var til Forargelse for Personalet; han kunde uden Ubehageligheder have undladt at vise sig, Juletræ paa Kontorerne for tysk Banepersonale: Overskridelse af Cirk. af 29. August 1940, ufornødent og upaakrævet Samkvem, Middagen 9. April 1942: kunde være undgaaet og krænkende overfor det danske Folk, særlig de deltagende Tjenestemænd. M. H. t. Fremsendelse til Rigspolitichefen af en Seddel, der skabte Risiko for Brug af Kommunistloven, betones det ufornødne.

Det er klart, at det er Domstolenes Sag at anlægge og gennemføre deres Fortolkning af Lovene, og at udenforstaaende Juristers Mening om den rette Fortolkning kun kan være af teoretisk Art. Men ogsaa Teorien har sin Berettigelse, og efter min Opfattelse burde den snævrere Fortolkning være anlagt. Derved vilde som allerede antydet Domfældelse have været udelukket, idet den psykologiske Sammenhæng i hele Tiltaltes ogsaa i Dommen anerkendte energiske Stræben som Statsbanernes Leder nærmest indeholdt et positivt Bevis for, at han ikke havde været besjælet af noget tyskvenligt Sindelag i de 9 inkriminerede Tilfælde og derved været i Modsætning til de utallige andre Tilfælde, hvor han gik ind for danske Interesser. Derimod var det ikke udelukket, at han i disse Tilfælde kunde have udvist en vis Ligegyldighed overfor det Indtryk paa andre, som hans Optræden kunde fremkalde, idet han lagde større Vægt paa Jernbaneetatens og dermed Landets Tarv, og dertil kan man gerne knytte en Dadel, men jeg mener altsaa ikke, at Loven har villet lade sine Virkninger indtræde paa saa spinkelt et Grundlag. Selv i saa Fald skulde der dog foretages en Afvejelse af de Grunde, der var de motiverende,

overfor Handlingen, der virkede forargende, og jeg kan ikke tilbageholde den Bemærkning, at denne Afvejelse i det hele ikke har forekommet mig foretaget med Skønsomhed. Ganske særlig gælder det Bedømmelsen af en Episode ved Raadhusfesten i Aarhus (en omdiskuteret Ytring til en Bordfælle). Enkeltheder kan jeg ikke komme ind paa.

At den snævrere Fortolkning burde være foretrukket, støtter jeg paa de meget vidtgaaende Virkninger, Loven kunde have ved Tab baade af Stilling og Pension, paa at Lovbemærkningerne betegner Lovens Omraade som de stærke tyske Sympatitilkendegivelser, altsaa et Kendemærke paa tyskvenligt Sindelag, paa Udtalelsen om, at Troskabspligten, der er subjektivt betinget, forudsættes tilsidesat, og paa det stærke Udtryk »uværdig« (det samme, Tjenestemandsloven bruger til Begrundelse af Fortabelse af Stilling og Pension modsat »Svækkelse af Tillid og Agtelse«).

Ligesom Professor Friis beklager jeg altsaa Dommen, men jeg vil til det anførte knytte en særlig Bemærkning, der — naturligvis mutatis mutandis — fører tilbage til mine indledende Bemærkninger om de juridisk rigtige, men ineffektive Domme. Naar det bliver klart, at P. Knutzen overhovedet kun er kendt skyldig i en vis Uforsigtighed overfor Landsmænds nationale Følelser, noget, hvorfor Udtrykket nationalt uværdig Optræden er en ganske inadækvat Betegnelse, maa det faa Konsekvenser for den Opinion, Dommen i Fremtiden kan betinge, og et Haab kan knyttes til den tidligere gjorte Erfaring.«

Hvis der lægges Afgift paa en Vare, fordi den indeholder et Stof i en vis Koncentration, vilde det være direkte urigtigt i en Vejledning kun at omtale Tilstedeværelsen af Stoffet i højeste Koncentration, uagtet ogsaa en lavere begrunder Afgiftspligt. Netop denne Bebrejdelse vilde ramme Finansministeriet, naar dets Orientering overfor Rigsdagen om Begrebet »nationalt uværdig« Optræden i Stedet for at tale om *nationalt forargende* Optræden talte om Tilkendegivelse af stærk *Sympati for Besættelsesmagten.* Thi hvor

langt kunde man ikke komme ud, hvis den faktiske Forargelse hos den ukyndige udenforstaaende kunde lægge Skyld paa Tjenestemanden trods hans Antipati mod det Tyske? Ministeriets Udtalelse var en stærkt paakrævet bindende Definition, og selve Ordet uværdigt i sædvanlig legal Betydning kræver mere end det forargende.

Ved at lægge Kritikken paa denne Linie afviser jeg ikke at angribe Dommen ogsaa fra anden Side navnlig fra den af P. Knutzen selv fremhævede, at hans Handlinger forud eller bagefter havde været godkendt af en Regering, der ikke kunde ventes at ville blive tiltalt herfor. »Hvorledes«, skrev han til mig, »vil man med et saadant Præcedens kunne hævde Embedsmændenes Lydighedspligt?«

Det var en almindelig Mening, at P. Knutzens Tilbagevenden til Generaldirektørens Stol vilde fremkalde praktiske Vanskeligheder indenfor Etaten, at der nemlig saa vilde opstaa Strejker med stærk Støtte af kommunistiske Elementer. Maatte da ikke Hensynet til den enkelte Mand staa tilbage for saadanne administrative og sociale Hensyn? Jeg har hørt denne Betragtning fremsætte af meget velvillig indstillede Tjenestemænd. Hertil er først at sige, at det ikke er værd at tage Hatten af, før man ser Manden. Det maatte komme an paa en Prøve, og i denne Prøvetid maatte han støttes med rimelig Fasthed. Bekræftede det sig da, at der var disse blivende og alvorlige Ulemper, ja da vilde det være administrativt berettiget at give ham Afsked fra den Plads, som man — uden hans Skyld — ikke kunde overlade ham, og saa vilde man søge paa anden Maade at lægge Situationen til Rette for ham. Men for en Domstol, der skal afgøre Skyldspørgsmaalet, ligger Sagen paa en helt anden Maade. De Hensyn, der har deres fulde Berettigelse for Administrationen, er den ganske og aldeles uvedkommende. Den har udelukkende at prøve den personlige Skyld ud fra en omhyggelig begrundet almen Ide om, hvilke Tilfælde Loven har villet ramme.

Den Maade, den dømmende Instans var bygget op paa, var imidlertid ikke nogen god Garanti for Fastholdelsen af

rent domstolsmæssige Synspunkter. Tanken med at tage to Tjenestemænd ind som Meddommere ved Siden af den ordinære juridiske Dommer skulde vel være at garantere Forstaaelse af Tjenestemandens særlige Stilling bl. a. hans Vanskeligheder som underordnet Led i en Styrelsegren og paa den anden Side Etatens naturlige Krav til hans nationale Holdning. Til dette turde dog en enkelt Tjenestemand være tilstrækkelig, og alene for Udseendets Skyld burde han ikke beskikkes af Anklagemyndigheden (Finansministeren) eller for den konkrete Sag. Hvor havde man under disse Omstændigheder Garantien for, at hine administrative Hensyn ikke blev bestemmende for et Ønske hos Dommerne om at ende Sagen paa den administrativt tilfredsstillende Maade? Aabenbart ingen Steder! Naar den principielle Opfattelse af Omraadet for Lovens berettigede Anvendelse ikke var skarpere, end det desværre fremgaar af Dommens Præmisser, kunde et saadant Ønske ikke møde Hæmninger.

Dette skrives uden noget Kendskab til Omstændighederne ved Domsafsigelsen. Dommen kan ikke omgøres, men over dens Virkning er en oplyst Opinion raadig.